

VAASAN YLIOPISTO

Filosofinen tiedekunta

Juha Kiikka

”On siinä oma kotoisuutensa kuulla tätä murretta”

Eteläpohjalaisnuorten murreasenteet

Nykysuomen pro gradu -tutkielma

Vaasa 2012

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
1.1 Tavoite	5
1.2 Aineisto	6
1.3 Menetelmä	8
2 MURREASENNETUTKIMUS KIELITIETEEN KENTÄLLÄ	9
2.1 Kielimuodot ja Etelä-Pohjanmaan murteen piirteet	10
2.2 Sosiolingvistiikka ja murteentutkimus	12
2.3 Kansanlingvistiikka ja asenteiden tutkiminen	14
2.3.1 Kansanlingvistisen tutkimuksen lähtökohtia	14
2.3.2 Kielijatkumot ja kieliassenne	15
2.3.3 Kieliasennetutkimuksen haasteita	18
2.3.4 Aiempi tutkimus	18
2.4 Murteen ja identiteetin suhteesta	20
3 ETELÄPOHJALAISNUORTEN MURREASENTEET	23
3.1 Nuorten ajatukset Etelä-Pohjanmaan murteesta	23
3.1.1 Asennoituminen murteeseen	24
3.1.2 Murretta kuvailevat adjektiivit	29
3.1.3 Arviot muiden asennoitumisesta	30
3.2 Murteentuntemus	32
3.2.1 Murrepiirteiden tunnistaminen	32
3.2.2 Murrepiirteiden tiedostaminen ja nimeäminen	35
3.2.3 Suomen muiden murteiden nimeäminen	39
3.3 Kieli-identiteetti ja kielelliset valinnat	43
3.3.1 Käsitukset omasta murteellisuudesta	43
3.3.2 Mitä murre kertoo puhujasta?	48
3.3.3 Tilanteiden ja muiden ihmisten vaikutus murteellisuuteen	52
3.4 Kuvailut eteläpohjalaisuudesta ja eteläpohjalaisista	58
3.4.1 Eteläpohjalaisten luonteenpiirteet	58

3.4.2 Minä ja eteläpohjalaisuus	60
3.4.3 Murre Etelä-Pohjanmaan tunnusmerkkinä	63
4 TULOKSET JA PÄÄTELMÄT	66
LÄHTEET	73
LIITE. Murreasennekysely	76
TAULUKOT	
Taulukko 1. Yleisimmät murretta kuvailevat adjektiivit	29
Taulukko 2. Murrepiiirretestin tulokset	33
Taulukko 3. Eteläpohjalaisnuorten nimeämät Suomen murteet	40

VAASAN YLIOPISTO**Filosofinen tiedekunta**

Tekijä:	Juha Kiikka
Pro gradu -tutkielma:	”On siinä oma kotoisuutensa kuulla tätä murretta” Eteläpohjalaisnuorten murreasenteet
Tutkinto:	Filosofian maisteri
Oppiaine:	Nykysuomi
Valmistumisvuosi:	2012
Työn ohjaaja:	Esa Lehtinen

TIIVISTELMÄ:

Tässä pro gradu -tutkielmassa tutkitaan eteläpohjalaisnuorten murreasenteita. Tavoitteena on selvittää, millaisena nuoret pitävät kotiseutunsa murretta, millaista heidän murretietoutensa on, millaisia heidän omat kielelliset valintansa murteen suhteen ovat ja mitä he ajattelevat Etelä-Pohjanmaasta ja eteläpohjalaisista. Tutkimuksessa keskeistä on se, millaisiin kielenulkoisiin asioihin nuorten asenteet kohdistuvat. Tutkimusaineisto kerättiin kyselylomakkeella, johon vastasi yhteensä 37 Seinäjoen lukion ja Ilmajoen lukion oppilasta. Analyysi pohjautuu kansanlingvistiikkaan, jonka vakiinnuttajana pidetään Dennis R. Prestonia. Analyysi on yhdistelmä kvalitatiivista ja kvantitatiivista analyysia, jonka pääpaino on kvalitatiivisessa analyysissa.

Kansanlingvistiikka on kiinnostunut kieltä koskevista asenteista. Kansandialektologia keskittyy erityisesti murteita koskeviin asenteisiin. Keskeistä teoriassa on se, että tutkimus keskittyy tavallisten puhujien kielitietoisuuteen. Dennis R. Prestonin mukaan kielitietoisuus muodostuu kielijatkumoista, jotka ovat saatavuus/pääsy, käsiteltävyys, yksityiskohtaisuus, täsmällisyys ja imitointikyky. Kieliasenne tarkoittaa varieteettien sosiaalista arvottamista. Kieliasenteiden taustalla ovat usein asenteet jotain kieltä tai murretta puhuvaa ryhmää kohtaan.

Tutkimustulosten mukaan murteeseen asennoidutaan positiivisesti, jos eteläpohjalaisuuden koetaan kuuluvan omaan identiteettiin tai jos eteläpohjalaisuuteen liittyviä stereotyyppioita ihannoidaan. Murteen kokeminen negatiivisena liittyy kielteisiin eteläpohjalaisuutta koskeviin stereotyyppioihin sekä eteläpohjalaisuuden ja oman identiteetin väliseen ristiriitaan. Murteellisuus sitoutuu siis vahvasti persoonallisuuteen ja siihen, millainen kuva itsestä halutaan antaa. Myös tilanteet ja ihmiset vaikuttavat murteellisuuteen.

Eteläpohjalaisnuoret arvostavat eteläpohjalaisuutta, johon he kokevat kuuluvan myönteisiä ominaisuuksia, kuten ahkeruus, rehellisyys, isänmaallisuus ja humoristisuus. Pääosin nuoret tuntevat hyvin Etelä-Pohjanmaan murteen piirteet, kertovat käyttävänsä murretta ja luonnehtivat murretta positiivisin sanoin.

AVAINSANAT: kansanlingvistiikka, murreasenteet, identiteetti, nuoret, Etelä-Pohjanmaa

1 JOHDANTO

Kieli on kommunikaatioväline, joka on jokaisella puhujalla ainutlaatuinen. Jokaisen oma kieli rakentuu eri kielimuodoista, kuten murteesta ja yleiskielestä. Kielen muoto muuttuu herkästi ihmisten muuttaessa uusille paikkakunnille, jolloin oman kotiseudun kieli saattaa unohtua ja muuttua uuden asuinpaikan kielen kaltaiseksi. Kielen muoto muuttuu myös erilaisten vaihtelevien tekijöiden, kuten ihmisten, ympäristön ja tilanteiden, vaikutuksesta. Jokainen voi pyrkiä ohjaamaan omaa kieltänsä siihen suuntaan kuin itse haluaa. Jotkut käyttävät mielellään murretta, toiset taas välttelevät sitä. Jotkut vain puhuvat sen kummemmin miettimättä, millaista kieltä oikeastaan puhuvat.

Perinteinen murteentutkimus on tutkinut alueellista vaihtelua, jossa tavoitteena on ollut löytää systemaattiset rajat Suomessa puhutuille murteille ja eri alueilla vallitsevat murrepiirteet. Moderni (1970-luvulla aloitettu) sosiolingvistinen tutkimus puolestaan painottuu sosiaaliseen vaihteluun. Tutkimus on murteiden osalta tarkastellut esimerkiksi sukupuolen, iän tai sosiaalisen taustan yhteyttä puhemuotoihin.

Viimeaikainen tutkimus on puolestaan painottunut murreasenteiden tutkimiseen ja kielenkäytön yhteyteen puhujan ja puheyhteisön identiteettiin. Tällöin kyse on *kansanlingvistiikasta* ja sen alahaarasta *kansandialektologiasta*.

1.1 Tavoite

Tutkin pro gradu -tutkielmassani eteläpohjalaisten nuorten murreasenteita oman kotiseutunsa murretta kohtaan. Murreasenteilla tarkoitetaan sitä, miten murteeseen tai murteisiin suhtaudutaan ja millaisia mielikuvia se herättää. Murreasenteet kertovat siitä, mitä mieltä murteesta ollaan ja millaisiin asioihin mielikuvat liittyvät. Tutkimukseni näkökulma on siis hyvin puhujalähtöinen: tarkastelun kohteena ovat nimenomaan nuorten omat ajatukset murteesta. Tutkimuksessani en tarkastele lainkaan sitä, millaisia nuorten itsensä mahdollisesti tiedostamattomia murrepiirteitä heidän puheessansa todellisuudessa on tai käyttävätkö he murretta eri tavoin kuin itse kertovat käyttävänsä. Pai-

nopiste on nimenomaan nuorten omissa mielikuvissa ja asenteissa. Aion kuitenkin tutkia myös sitä, millaisia murrepiirteitä nuoret itse tiedostavat eteläpohjalaisessa murteessa olevan, sillä olen kiinnostunut tietämään, miten hyvin nuoret tuntevat oman kotiseutunsa murteen ja siihen kuuluvat murrepiirteet. Laajemmassa kontekstissa pyrin myös tutkimaan, miten murre nuorten asenteissa ja mielikuvissa liittyy Etelä-Pohjanmaahan ja eteläpohjalaisuuteen.

Tutkimukseni tavoite on selvittää, millaisena nuoret pitävät kotiseutunsa murretta, millaista heidän murretietoutensa on, millaisia heidän omat kielelliset valintansa murteen suhteen ovat ja mitä he ajattelevat Etelä-Pohjanmaasta ja eteläpohjalaisista. Olen kiinnostunut siitä, mitä positiivisia tai negatiivisia asioita nuorten murreasenteiden taustalla on. Hypoteesina on ajatus siitä, että nuorilla on erilaisia murreasenteita.

Olen myös kiinnostunut kaupunkilaisuuden ja maalaisuuden yhteydestä murreasenteisiin. Siksi vertailen kaupunkilais- ja maalaisnuorten murreasenteita saman murrealueen sisällä. Tutkimukseeni osallistuu Seinäjoen lukion ja Ilmajoen lukion oppilaita, ja vertailen tietyissä osissa analyysiani heidän murreasenteitaan keskenään. Olen kiinnostunut tutkimaan, näkyykö kaupunkilaistausta (Seinäjoki) tai maalaistausta (Ilmajoki) mitenkään nuorten murreasenteissa.

Tutkimukseni tulokset antavat tietoa siitä, millaista eteläpohjalainen murre on nuorten eteläpohjalaisten mielikuvissa. Se puolestaan kertoo siitä, mihin suuntaan eteläpohjalainen murre on mahdollisesti kehittymässä, sillä nuorten puhujien valinnat vaikuttavat siihen, onko murre ajan myötä kuolemassa vai jatkamassa oloaan elinvoimaisena. Tutkimustulokseni antaa mielenkiintoista tietoa myös siitä, onko saman murrealueen sisällä eroja murreasenteissa kaupunkilaisten ja maalaisten välillä.

1.2 Aineisto

Keräsin aineistoni suunnittelemalla kyselylomakkeen (ks. LIITE), jonka annoin täytettäväksi joukolle Seinäjoen ja Ilmajoen lukion oppilaita. Kyselylomakkeessa on kysy-

myksiä, jotka suunnittelin mahdollisimman avoimiksi. Pyrin avoimiin kysymyksiin, sillä mielestäni avoimet kysymykset tarjoavat parhaan mahdollisuuden saada monipuolisia vastauksia. Avoimuus pakottaa myös tutkittavat nuoret ajattelemaan kysymyksiä kunnolla. Lomakkeessa on myös kaksi suljettua kysymystä, jotka koskevat eteläpohjalaisen murteen kuvailua ja murrepiirteiden tunnistamista. Murteen kuvailussa valmiit vaihtoehdot tuovat esiin yleisimmät mielipiteet murteesta. Murrepiirteiden tunnistamisessa valmiit vaihtoehdot taas antavat mahdollisuuden pelkästään oikeaan tai väärään vastaukseen, mikä on tarkoituksenmukaista selvittäessä oman murteen tarkkaa tunte-
musta.

Kyselylomakkeella on tietenkin rajoituksensa, sillä vastaukset eivät välttämättä ole yhtä rikkaita kuin mitä haastattelulla voisi saada. Päädyin kuitenkin kyselylomakkeeseen erityisesti sen selkeyden vuoksi. Uskon oppilaiden panostavan vastauksiin sen verran, että vastaukset ovat todenmukaisia.

Suunnittelin kyselylomakkeeni siten, että siinä olevat kysymykset on ryhmitelty teemoihin tutkimustavoitteideni mukaan. Teemat ovat murreasenteet, murretietous, kielelliset valinnat sekä ajatukset Etelä-Pohjanmaasta ja eteläpohjalaisuudesta. Analyysissäni tarkastelen aina yhtä teemaa kerrallaan.

Kyselyyn vastasi Seinäjoen lukiosta 20 oppilasta (12 tyttöä ja 8 poikaa) ja Ilmajoen lukiosta 17 oppilasta (13 tyttöä ja 4 poikaa). Aineistoni muodostavat siis yhteensä 37 informantin vastaukset. Olen merkinnyt kysymyslomakkeisiin tunnistekoodit, joissa näkyy vastaajan sukupuoli (M tai N), kotikunta (S tai I) ja numero. Seinäjoen lukion informanttien koodit ovat siten NS1–NS12 ja MS1–MS8. Ilmajoen lukion informanttien koodit ovat puolestaan NI1–NI13 ja MI1–MI4. Olen analyysissä merkinnyt jokaisen esimerkin perään informantin koodin. Siten lukijan on helppo tarkastaa, onko kommentti tytön vai pojan ja kummasta lukiosta informantti on.

1.3 Menetelmä

Toteutan tutkimukseni sekä kvalitatiivisella että kvantitatiivisella menetelmällä. Työni painottuu kvalitatiiviseen menetelmään. Kvalitatiivinen puoli tutkimuksessani toteutuu siten, että pohdin laajasti syitä nuorten vastauksien taustalla. On kiinnostavaa pohtia, miksi nuoret näkevät murteen positiivisessa tai negatiivisessa valossa, miksi he tuntevat sen hyvin tai huonosti ja miksi he käyttävät sitä tai ovat käyttämättä. Sosiaalisen näkökulman kautta pohdin tässä eroavaisuuksia seinäjokelaisten ja ilmajokelaisten sekä tyttöjen ja poikien välillä.

Esitän kvantitatiivista tietoa kyselyn niistä kohdista, joista se mielestäni on paikallaan. Koska tarkoitukseni on myös verrata seinäjokelaisten ja ilmajokelaisten nuorten asenteita ja murretietoutta, on syytä kertoa siitä numeroin aina silloin, kun kyselylomakkeeni tarjoaa numeroitavaa tietoa. Esitän tutkimuksessani kvantitatiivista tietoa myös sukupuolieroista niissä kohdin, joissa mainittavia eroavaisuuksia tyttöjen ja poikien välillä ilmenee. Yleisesti ottaen informanttien kommentit ovat kuitenkin vapaamuotoisia, eikä kvantitatiivista tietoa ole usein helposti saatavilla. Pysin kuitenkin osoittamaan yleisiä suuntaviivoja kvantitatiivisen menetelmän avulla.

Tutkimusmenetelmäni mahdollistaa laaja-alaisen tiedon saannin eteläpohjalaisnuorten murreasenteista. Tutkimukseni avulla saa tietoa siitä, millaisiin kielenulkoisiin asioihin murre liittyy nuorten asenteissa ja miten samaan murteeseen voidaan asennoitua niin monella eri tavalla. Tutkimus kertoo myös siitä, millaisia erityisiä ominaisuuksia eteläpohjalaisella murteella nuorten mielikuvissa on.

2 MURREASENNETUTKIMUS KIELITIETEEN KENTÄLLÄ

Tässä luvussa esittelen työni taustalla olevan teorian sekä tutkimukseni tärkeimmät käsitteet. Ennen varsinaista teorian ja sen käsitteiden tarkastelua esittelen luvussa 2.1 kielimuotojen nimitykset ja ne Etelä-Pohjanmaan murteeseen kuuluvat murrepiirteet, jotka ovat tärkeitä analyysini kannalta. Murteentutkimuksen välttämätön edellytys on tunteea tutkittavan murteen erityispiirteet, joita analyysissa käsitellään.

Varsinaisen teoriani muodostaa kansanlingvistiikka, joka pohjautuu pitkälti sosiolingvistiikkaan. Sosiolingvistisen tutkimuksen perinne on siis syytä käsitellä ensin, koska kansanlingvistiikka on polveutunut siitä ja hyödyntänyt sen metodeja. Esittelen luvussa 2.2 yleisellä tasolla sosiolingvistisen tutkimuksen näkemyksiä, lähtökohtia ja tähänastisia tutkimuksia.

Luvussa 2.3 esittelen tarkemmin kansanlingvistiikan teoriaa ja tutkimukseni kannalta keskeiset käsitteet. Esittelen samassa luvussa myös asennetutkimuksen lähtökohtia, koska kansanlingvistinen tutkimus painottuu nimenomaan kieltä koskeviin asenteisiin. Työssäni sosiolingvistiikka siis muodostaa laajemmalla tasolla tutkimuksellisen viitekehyksen, ja tarkemmin teoreettinen painopiste on kansanlingvistiikassa ja sen käsitteissä.

Lopuksi luvussa 2.4 tuon vielä esille murteen ja identiteetin suhteesta käytyä tieteellistä keskustelua eri kielentutkijoiden välillä. Kielelliset asenteet liittyvät loppujen lopuksi aina kielenkäyttäjän identiteettiin, eikä identiteetin merkitystä siten sovi sivuuttaa tässä tutkimuksessa.

Myöhemmin työni analyysiosassa sosiolingvistiikka ja kansanlingvistiikka muodostavat yhdessä tieteellisen taustan analyysilleni. Sovellan niitä aineiston analyysistä nousevien tarpeiden mukaan. Sosiolingvistiikka ja kansanlingvistiikka nivoutuvat läheisesti yhteen tämänkaltaisissa tutkimuksissa, ja siksi niitä molempia tarvitaan kokonaisvaltaisen analyysin työvälineiksi.

2.1 Kielimuodot ja Etelä-Pohjanmaan murteen piirteet

Suomen kieli on monimuotoinen ilmiö. Kieli ei ole eristettävissä ihmisestä ja ihmisyyhteisöstä tai sen kulttuurista. Kieltä ei myöskään ole olemassa tyhjiössä itsenäisenä järjestelmänä. Kielestä voidaan tutkia esimerkiksi vaihtelua, muuttumista, rakenteita, merkityksiä tai omaksumista. (Hakulinen & Leino 1989: 9) Kieli vaikuttaa ajatteluun ja muuttuu jatkuvasti. Kielen avulla voidaan ilmaista tunteita ja välittää tietoa. (Leino 1989: 82) Kielenkäyttöön vaikuttavat puhujan ikä, koulutus ja sosiaalinen asema, ja ihmiset käyttävät kieltä eri tavalla tilanteesta riippuen (Lehikoinen 1994: 90). Kieli jakautuu useisiin eri muotoihin. *Kirjakieli* on koko kieliyhteisölle yhteinen kielimuoto, joka ylittää murre-erot. Kirjakieli on syntynyt *puhekielestä*, jonka kehittymistä se seuraa. Puhekielelle puolestaan on tyypillistä jakautuminen murteisiin. *Yleiskieli* on ikään kuin puhuttua kirjakieltä, jota käytetään esimerkiksi julkisessa esiintymisessä. (Rintala 1973: 223–225)

Suomen kielen perussanakirjan (1992) mukaan *murre* on ”jnk määräalueen (t. - yhteisön) kielimuoto, joka selvästi poikkeaa yleiskielestä t. muista saman kielen esiintymismuodoista”. *Paikallis-* tai *aluemurteen* tunnistaa siis omaleimaisista varianteista, joita yleiskielessä ei ole. Yleiskielen ja murteiden välille on kehittynyt joukko kielimuotoja, eräänlaisia sekamurteita, joita on vaikea määritellä ja ryhmitellä. Sosiolingvistikassa on otettu käyttöön käsite *aluepuhekieli*. Se tarkoittaa tasoittunutta murretta, josta voi päätellä puhujan kotitaustan. Aluepuhekielen ja yleiskielen väliin jääviä kielimuotoja, jotka sisältävät murteiden laajalevikkisimpiä piirteitä, voi kutsua *yleispuhekieleksi*. Siitä ei voi enää päätellä puhujan kotitaustaa. (Mielikäinen 1989: 238–240)

Vaikka tutkimukseni ei edustakaan perinteistä variantteja tutkivaa murretutkimusta, esittelen tässä kuitenkin tyypillisimpiä Etelä-Pohjanmaan murteeseen kuuluvia murrepiirteitä. Murrepiirteet on esiteltävä, koska tarkastelen tutkimuksessani murreasenteiden ohella myös sitä, millaisia murrepiirteitä nuoret tunnistavat Etelä-Pohjanmaan murteesta ja mitä piirteitä he kuvailevat ja nimeävät avoimissa kysymyksissä.

Esittelen tässä yhteydessä Etelä-Pohjanmaan murteesta vain ne piirteet, joita käsittelen analyysissani. Kaikkien eteläpohjalaisten murrepiirteiden esittely ei ole tarpeen, sillä en keskity tutkimuksessani erityisesti murrepiirteisiin. Murrepiirteet ilmenevät tutkimuksessani vain niitä erityisesti koskevassa murrepiirretestissä sekä joissain informanttien kirjoittamissa sanoissa. Murrepiirretestini sanoissa on yhteensä kuusi erilaista murrepiirrettä.

Etelä-Pohjanmaan murteessa vokaalit voivat labiaalistua (Laurosela 1913: XV). Eteläpohjalaiset murteet ovat ainoa länsimurre, jossa tätä itämurteille tyypillistä piirrettä esiintyy (Lehikoinen 1994: 137). Murrepiirretestini ensimmäisessä sanassa on kyseessä *e:n* labiaalistuminen *ö:ksi* (*tulee* > *tuloo*).

Vokaaliyhtymät *ea*, *eä* avartuvat Etelä-Pohjanmaan murteessa muotoihin *ia*, *iä* (Laurosela 1913: XV). Murrepiirretestini toisessa sanassa on kyseessä *ea*-yhtymän avartuminen (*korkea* > *korkia*).

Etelä-Pohjanmaan murteessa voi olla *hna*-loppuinen inessiivimuoto (Laurosela 1913: XIV). Missään muissa murteissa ei *hna*, *hnä* -päätteistä inessiiviä ole. Normaalisti inessiivin päätte on eteläpohjalaisissakin murteissa *s* (esim. *tuvas*). (Lehikoinen 1994: 137) Eteläpohjalaismurteessa käytetään myös švaavokaalia (Laurosela 1913: XV). Kyseessä on ylimääräinen vokaali sanassa. Murrepiirretestissäni ovat *hnä*-päätteinen inessiivi ja švaavokaali sanassa *mihinä* (missä).

Etelä-Pohjanmaan murteessa *i*-loppuisen diftongin jälkikomponentti assimiloituu alkukomponentin kanssa sivukorollisissa tavuissa (Laurosela 1913: XV). Tämä piirre ilmenee ainoastaan Etelä-Pohjanmaalla; missään muissa suomen kielen murteissa sitä ei ole (Lehikoinen 1994: 137). Murrepiirretestissäni on *ai*-diftongin assimiloituminen muotoon *aa* (*punainen* > *punaanen*).

Yleiskielen *d* muuttuu eteläpohjalaismurteessa *r:ksi* (Laurosela 1913: XIV). Murrepiirretestissäni tämä piirre on sanassa *meirän* (meidän).

2.2 Sosiolingvistiikka ja murteentutkimus

Sosiolingvistinen variaationtutkimus käynnistyi 1960-luvulla, jolloin William Labov julkaisi tutkimuksen New Yorkissa puhutun englannin äänteellisestä vaihtelusta. Tämän jälkeen sosiolingvistiksi suuntautunut tutkimus saapui myös Eurooppaan, varsinkin brittiläiseen ja saksalaiseen kielentutkimukseen mutta myös Pohjoismaihin. Analyysissa pääpaino oli Labovin tutkimuksen tapaan äänteellisissä eroissa, joita analysoitiin puhujien sosiaalinen tausta huomioiden. Siten voitiin tehdä päätelmiä kielen muuttumisesta ja yhteiskunnan kerrostuneisuudesta. (Nuolijärvi & Sorjonen 2005: 11)

Myös puhuttua suomea on tutkittu jo jonkin aikaa. 1800-luvun lopulta aina 1900-luvun lopulle on tehty dialektologista tutkimusta, jossa on keskitytty paikallismurteisiin ja niiden välisiin suhteisiin tavoitteena kuvata suomen kielen historiallista kehitystä. Murteentutkimuksen metodien avulla on saatu tehtyä kielellinen kartta Suomesta ja selvitetty murteiden äänne- ja muotorakenteen syntyä. Nykykirjavuuden kuvaaminen ei ole kuulunut mielenkiinnon kohteisiin, sillä tavoitteet ovat olleet enemmänkin kielihistoriallisia. Murteentutkimuksen tehtävänä oli säilyttää jälkipolville tietoja paikallismurteista, joiden uskottiin häviävän lyhyessä ajassa. (Nuolijärvi & Sorjonen 2005: 11–12)

Suomessa sosiolingvistinen tutkimus heräsi kunnolla 1960–70-luvun taitteessa, jolloin syntyi useita sosiolingvistisiä tutkimushankkeita. Vuonna 1972 käynnistyi ensimmäinen systemaattinen suomea koskeva sosiolingvistinen tutkimushanke, jossa kartoitettiin Helsingin puhekielessä ilmenevää sosiaalista vaihtelua. Helsingin puhekieli osoittautui todella monimuotoiseksi ja sekakoosteiseksi kieleksi, jossa on aineksia murteista, kirjakielistä, yleiskielestä ja kaksikielisyydestä. (Paunonen 1980: 119–120)

1970-luvulla käynnistettiin *Nykysuomalaisen puhekielen murros* -hanke, jonka tavoitteena oli analysoida kaupunkipuhekielten variaatiota ja eri puhujaryhmien välisiä eroja. 1980-luvulla ilmestyi muutamia väitöskirjoja, joissa tutkittiin sekä kaupungeissa että maaseudulla puhuttua kieltä sosiolingvistiikan vakiintuneita metodeita hyödyntäen. Alueellisuuden merkitys oli keskeisessä asemassa. (Nuolijärvi & Sorjonen 2005: 12)

Hanketta seurannut sosiolingvistinen tutkimus on toteutettu samaan tyyliin: muutaman eri ikäryhmän kielestä on tarkasteltu vaivattomasti kvantifioitavia äänne- ja muotopiirteitä. Viime vuosina on usein keskitytty usein vain yhteen tai kahteen ikäryhmään, kaikkein yleisimmin nuorten puhekieleen. (Lappalainen 2001: 76) Päädyin itsekin tekemään tutkimukseni vain yhdestä ikäryhmästä, koska pro gradun kokoiseen työhön se on riittävän laaja. Kaksi ikäryhmää olisi todennäköisesti tehnyt analyysistä hajanaisemman. Nuoret valitsin ikäryhmäksi, koska heillä on kielitietoisuus kehittynyt jo niin paljon, että he kykenevät murretta kommentoimaan. Aineiston keruu oli myös toteutettavissa helposti, koska nuorista oli saatavissa valmiit ryhmät lukioista tutkimusta varten.

Suomalainen sosiolingvistiikka ei ole 1970-luvulla tavoitteiltaan tai menetelmiltään poikennut kansainvälisestä tutkimuksesta. Suomessa sosiolingvistiksestä tutkimuksesta eniten esillä on ollut lingvistiksi ja sosiologisesti painottunut tutkimus. (Paunonen 1980: 121) Sosiolingvistiikka on käyttänyt hyödykseen dialektologian tutkimustuloksia ja laajentanut sen rakentamaa kuvaa kieliyhteisöstä. Metodisesti keskeistä on ollut, että kielen ja yhteiskunnan suhteen on nähty koskevan jokaista kielimuotoa; taustamuuttujina ovat olleet esimerkiksi sosioekonominen asema, sukupuoli ja ikä. (Nuolijärvi & Sorjonen 2005: 13) Omassa tutkimuksessani taustamuuttujat eivät sinänsä ole kovin keskeisessä asemassa, sillä kiinnitän niistä huomiota oikeastaan vain sukupuoleen. Ikä ei ole keskeinen muuttuja, koska en vertaile eri ikäryhmiä. Kaikki informanttini ovat kahden vuoden tarkkuudella samanikäisiä.

Tommi Kurki (2005) on seurannut tutkimuksessaan kielenmuutoksia tarkkailemalla ikäryhmittäisiä eroja. Tutkimus on siinä mielessä harvinainen, että Kurki tarkastelee informanttien kieltä kahtena havaintohetkenä, joiden väli on 10 vuotta. Tällaiset reaaliaikaiset tutkimukset ovat vielä maailmanlaajuisestikin harvinaisia. Kurki tutkii maaseutupienyhteisön puhuman kielimuodon muutosta prosessina, ja hän on kiinnostunut siitä, miten muutokset etenevät. (Kurki 2005: 12)

Reaaliaikaiseen muutokseen on perehtynyt myös Liisa Mustanoja (2011), joka on tutkinut kolmenkymmenen tamperelaisen idiolektin variaatiota ja reaaliaikaista muutosta. Tutkittavia haastateltiin tutkimusta varten kahdesti. Ensimmäinen haastattelu tehtiin

vuonna 1977 ja toinen kaksikymmentä vuotta myöhemmin, vuonna 1997. Mustanojan mukaan hänen tutkimuksensa paljastaa myös tamperelaisen puhekielen perusolemuksen ja siinä tapahtuneita muutoksia vuosikymmenien aikana. (Mustanoja 2011: 10)

Sosiolingvistikissa murteentutkimuksessa ei ole toistaiseksi systemaattisesti vertailtu kaupungissa ja maaseudulla asuvien nuorten välisiä kielellisiä eroja. Kaupunkikuntien ja niitä ympäröivien maaseutukuntien kielestä tehtyjen tutkimusten vertailu osoittaa, että maaseudulla asuvat nuoret ovat monesti murteellisempia kuin kaupunkilaisnuoret. (Lappalainen 2001: 84) Omassa tutkimuksessani en varsinaisesti tarkastele maaseutukuntien ja kaupunkikuntien nuorten todellisia eroavaisuuksia murteellisuudessa, mutta kiinnitän huomiota heidän kielellisten asenteidensa eroavaisuuksiin. Asteet kulkevat todennäköisesti ainakin osittain käsi kädessä todellisen murteellisuuden kanssa. Näkökulma tutkimuksessani kaupunkikuntien ja maaseutukuntien murteellisuuksien vertailuun siis poikkeaa perinteisestä sosiolingvistikista murteentutkimuksesta.

2.3 Kansanlingvistiikka ja asenteiden tutkiminen

Tärkeimmän taustateorian tutkimuksessani muodostavat kansanlingvistiikka ja sen murteita tarkasteleva alahaara, kansandialektologia. Kansanlingvistikassa tutkimuskohteena on tavallisen kielenpuhujan kieltä koskevat mielteet ja kansandialektologiassa erityisesti murretta koskevat asenteet. On jo melko selvää, millainen suomalainen dialektologinen ja sosiolingvistinen murrekartta nykyisin on, mutta se on tutkimuksessa vielä uutta, millaisena puhekielen variaatio näyttäytyy puhujille itselleen eri puolella Suomea. (Vaattovaara 2009: 15)

2.3.1 Kansanlingvistisen tutkimuksen lähtökohtia

Kielellisiä asenteita alettiin tutkia 1960-luvulla. Kielellisten asenteiden tutkimus pohjautuu alun perin sosiologiseen ja sosiaalipsykologiseen asennetutkimukseen. Asteiden tutkimisen suosio sosiolingvistikassa selittyy sillä, että niiden nähdään vaikuttavan kielenkäyttöön. (Mielikäinen & Palander 2002: 86)

Kansanlingvistiikka on syntynyt 1980–90-luvulla ja seurannut metodologisesti sosiolingvististä tutkimusta. Aineiston keräämiseen kansanlingvistit ovat käyttäneet kuuntelutestejä, kyselyjä ja näitä täydentäviä haastatteluja. (Mielikäinen & Palander 2002: 90–91) Omassa tutkimuksessani en ole niinkään kiinnostunut tutkittavien asenteista muita kuin kotiseutunsa murretta kohtaan, joten en nähnyt tarpeelliseksi käyttää kuuntelutestejä. Kyselyä käyttämällä oli mahdollista saada laajalti tietoa tutkittavien asenteista omaa murrettaan kohtaan.

Kansanlingvistiikan vakiinnuttajana voidaan pitää Dennis R. Prestonia. Hänen mukaan eri tieteenalojen kuten dialektologian, sociolingvistiikan ja sosiaalisen psykolingvistiikan tutkijat eivät ole keskittyneet tavallisiin ihmisiin. On kuitenkin tärkeää tutkia havaintoja, joita heillä on kielen variaatiosta. Kansanlingvistiikka voikin antaa tarpeellista tietoa kieliasennetutkimukselle. (Preston 1989: 2–3)

Preston ei kuitenkaan ole ensimmäinen kansanlingvistinen tutkija. Kansanlingvististä tutkimusta on tehty Hollannissa 1940-luvulla. Tutkimuskohteena olivat hollantilaisten käsitykset ympäröivistä murrealueista. 1950-luvulla myös Japanissa tutkittiin japanilaisten murreasenteita. (Preston 1989: 4, 6)

Kansanlingvistisen kieliasennetutkimuksen ero perinteiseen asennetutkimukseen on Vaattovaaran (2009: 29) mukaan siinä, että perinteinen kieliasennetutkimus asettaa kysymyksiä tutkijan näkökulmasta ja kansanlingvistiikka taas lähtee kansan ymmärryksestä ja keskittyy tavallisten puhujien kielitietoisuuteen. Tämä näkökulma on keskeinen omassa tutkimuksessani, ja pyrin siksi asettelemaan kysymykset mahdollisimman helpotajuiseen muotoon. Onnistuneen aineiston kerääminen lomakkeella edellyttää hyvin suunniteltuja kysymysmuotoja.

2.3.2 Kielijatkumot ja kieliasenne

Dennis R. Preston korostaa kieltä koskevien kommenttien erilaisuutta ja erityyppisyyttä. Hänen mukaan kielitietoisuus muodostuu neljästä, toisistaan riippumattomasta jatku-

mosta. Prestonin englanninkieliset käsitteet jatkumoille ovat *availability*, *accuracy*, *detail* ja *control*. (Niedzielski & Preston 2000: 22–23) Johanna Vaattovaara (2009: 31–32) on suomentanut Prestonin käsitteet seuraavasti: *saatavuus/pääsy*, *käsiteltävyys* (*availability*), *täsmällisyys* (*accuracy*), *yksityiskohtaisuus* (*detail*) ja *imitointikyky* (*control*).

Jatkumoista saatavuus tarkoittaa sitä, että kielen kaikki osa-alueet eivät ole yhtä usein kommentoinnin kohteena (esimerkiksi Helsingin slangi tai ”Lapin murteesta” puhuessa jälkitavujen *h* nousevat usein esiin). Täsmällisyys tarkoittaa sitä, että käsitykset tai kuvaukset kielestä voivat olla tarkkoja, vääriä tai jotain siltä väliltä (esimerkiksi käsitys, että ”Lapissa lisätään *h* joka paikkaan”, on epätarkka). Yksityiskohtaisuus tarkoittaa sitä, että kieltä kuvataan joko yleisellä tasolla (esimerkiksi ”itäsuomalainen nuotti”) tai yksityiskohtaisella tasolla (esimerkiksi ”vokaalien venyttäminen”). Imitointikyky tarkoittaa sitä, että kielimuotoja voidaan osata matkia hyvin tai huonosti. (Vaattovaara 2009: 31–32)

Yleisen määritelmän mukaan *kieliasenne* tai *kielellinen asenne* tarkoittaa varieteettien tai kielenilmiöiden sosiaalista arvottamista (Vaattovaara 2009: 28). Niedzielski ja Preston (2000: 9) tarkentavat, että kielellisten asenteiden taustalla ovat usein todellisuudessa asenteet jotain kieltä tai murretta puhuvaa ryhmää kohtaan. Asenteet saattavat olla niin juurtuneita, että asennoituminen näyttäisi olevan kielellistä, vaikka sen kohteena on todellisuudessa jokin ryhmä.

Marjatta Palanderin mukaan kansanlingvistiikka saattaa paljastaa kielen ja stereotyyppien yhteyksiä. Hän pohtii sitä, miten kuulemamme kieli vaikuttaa asenteisiin, joita meillä on kyseisen kielimuodon puhujia kohtaan. Esimerkiksi karjalaiset saatetaan mieltää vilkkaiksi nopeatempoisen puheensa vuoksi ja hämäläiset hitaiksi hidastempoisen puheensa vuoksi. (Palander 2001: 151) Tähänastisissa tutkimuksissa ja kyselyissä on selvinnyt, että tiedotusvälineet vaikuttavat erityisesti nuorten käsityksiin murteista. Monet ovat kiinnittäneet huomiota julkisuuden henkilöiden murteelliseen puhetapaan. Eri seuduille sijoittuvat televisio-ohjelmat voivat luoda nuorille hyvin vahvan kuvan kyseisestä seudusta ja siellä käytetystä kielestä. (Mielikäinen & Palander 2002: 104)

Asenteet eivät ole alkuperältään synnynnäisiä, vaan opittuja. Niiden oppiminen liittyy läheisesti lapsen ja nuoren sosiaalistumiseen. Kieli on keskeisessä asemassa sosiaalistumisprosessissa, ja kielenkäyttöön liittyvät mallit, arvot ja asenteet opitaan eri tahoilta, kuten vanhemmilta ja suvulta, koulusta ja työympäristöstä, ystäväpiiristä ja mediasta. (Mielikäinen & Palander 2002: 88)

Heikki Paunosen mukaan kieliyhteisön jäsenillä on käsitys siitä, miten eri ryhmiin kuuluvat ihmiset puhuvat ja miten eri tilanteissa tulisi puhua. Näiden käsitysten perusteella ihmiset pyrkivät puhumaan siten, että muut samastaisivat heidät ryhmään, johon he haluavat kuulua. Jokin murrepiirre voi leimautua kielteisesti siihen liittyvien sosiaalisten arvolatausten vuoksi, ja sellaisen murrepiirteen käyttöä vältetään. Vastaavasti myönteisen varauksen saanut murrepiirre tulee tavoitelluksi. Mutkikkuutta tilanteeseen tuo se, että kielelliset asenteet vaihtelevat ryhmittäin: esimerkiksi nuorten hyväksymä puhemalli ei ole lainkaan vanhojen ihmisten suosiossa. (Paunonen 1980: 122–123)

Murrevaihtelujen tunnistaminen siis mahdollistaa affektiivisen asennoitumisen kielenpiirteisiin ja saattaa johtaa muutoksiin kielenkäytössä. William Labovin mukaan asenteilla on keskeinen asema selitettäessä varianttien kilpailua ja muutosta: kieli ei kehity pelkkänä kielellisenä järjestelmänä, vaan sen muuttumiseen vaikuttavat puhujayhteisössä vallitsevat sosiaaliset arvostukset. Kielenpiirteillä voi olla käyttäjiensä mukaan myönteisiä tai kielteisiä leimoja, ja tämä johtaa helposti variantin vaihtoon. Kielenkäyttäjryhmiä voidaan leimata stereotypioilla, jotka ovat muodostuneet selvimmin tiedostetuista murrepiirteistä. (Mielikäinen & Palander 2002: 99–100)

Asenteet vaikuttavat siis varianttien muuttumiseen. Labovin mukaan kielellisen muutoksen prosessi tapahtuu kolmessa vaiheessa. Ensin vain harvat puhujat käyttävät uudenlaista varianttia. Toisessa vaiheessa suuremmat puhujamäärät alkavat käyttää uudenlaista varianttia. Uuden ja vanhan variantin välille syntyy silloin ristiriita. Lopuksi uusi variantti jää käyttöön. (Labov 1972: 123)

2.3.3 Kieliasennetutkimuksen haasteita

Kieliasennetutkimus on siis kiinnostunut asenteiden yhteydestä kielenkäyttöön. Kieliasennetutkimuksen kohteina ovat olleet kielen valinta monikielisissä yhteisöissä, murrevaihtelut sekä tilanteinen ja sosiaalinen vaihtelu. Lomake on yksi tavallisimmista aineistonkeruumenetelmistä. Lomakkeessa on asteikkojen ja vaihtoehtokysymysten lisäksi usein avoimia kysymyksiä. Lomakkeilla saadaan nopeasti paljon aineistoa. Esimerkiksi kouluista on helppo kerätä tietoja suuriltakin ryhmiltä. Luotettavuus sen sijaan voi kärsiä, jos informantit vastaavat kohtiin, joista heillä ei ole selkeää mielipidettä. (Mielikäinen & Palander 2002: 88–89)

Yksi asennetutkimuksen ongelma aineiston keruussa on metakielen puute. Ei-kielitieteilijät käyttävät erilaisia termejä kuin lingvistit, ja siksi esimerkiksi kyselylomakkeiden sanavalintoihin on kiinnitettävä erityistä huomiota, varsinkin sanamuotojen ja kielenpiirteiden suhteen. Esimerkiksi murteen sijasta voi olla paikallaan puhua kielestä tai käyttää toisenlaista termiä (esimerkiksi *turkulaisten kieli*). (Mielikäinen & Palander 2002: 91) Itse en kuitenkaan puhunut tutkimuksessani esimerkiksi *Seinäjoen* tai *Ilmajoen kielestä* vaan käytin lingvististä nimitystä *Etelä-Pohjanmaan murre*. Nähdäkseni se ei aiheuttanut kyselyssä minkäänlaista ongelmaa informanteille.

Termit, joita ei-kielitieteilijät käyttävät, saatetaan ymmärtää eri tavoin. Aina ei ole mahdollista selvittää, mitä ei-kielitieteilijät tarkoittavat esimerkiksi käsitteillä *yleiskieli* tai *murre*. Myös murrealueiden nimeäminen on ei-kielitieteilijöillä erilaista kuin dialektologiassa. Tavallista on se, että esimerkiksi *lounaismurteiden* sijasta puhutaan *Turun murteesta*, *peräpohjalaismurteiden* sijasta *Lapin murteista* ja *kaakkoismurteiden* sijasta *karjalasta*. (Mielikäinen & Palander 2002: 92–93)

2.3.4 Aiempi tutkimus

Kansanlingvistiikasta on tehty Suomessa viime aikoina paljon tutkimusta. Johanna Vaattovaara (2009) on tutkinut tornionlaaksolaisnuorten murreasenteita. Kyseessä on ensimmäinen fennististä kansanlingvistiikkaa edustava väitöskirja. Tutkimuksessa tar-

kastellaan nuorten samaistumista kotiseutuunsa ja heidän identiteettinsä rakentumista murteen kautta. Vaattovaara pyrkii tutkimuksessaan selvittämään, miten pellolaisnuoret rajaavat murrettaan ja mitä merkitystä kieliasenteilla on aluetietoisuuden kannalta. Tutkimus painottuu jälkitavujen *h:n* variaatioon ja sen yhteyteen murreasenteisiin. (Vaattovaara 2009: 43)

Marjatta Palander ja Anne-Maria Nupponen (2005) ovat tutkineet karjalaisten nuorten murretietoisuutta ja -asenteita. Tutkimuksessa tarkastellaan muun muassa nuorten mielipiteitä omasta murteesta. Tutkimuksen mukaan nuoret karjalaiset myöntävät puhuvansa murretta, mutta arvelevat, että murre ei nauti yleistä arvostusta. Omaa murretta oletetaan pidettävän maalaismaisena, huvittavana ja omituisena. Kaupungissa omaa murretta saatetaan hävetä. Osa nuorista kuitenkin pitää murrettaan hyväksyttävänä, koska se on esillä mediassakin. Nuorten mukaan media ja julkisuuden henkilöt edistävät murteen asemaa. (Palander & Nupponen 2005: 46–47)

Nupponen (2011) on tehnyt kansanlingvistiikasta myös väitöskirjansa, jossa hän tutkii pohjoissavolaisten käsityksiä savolaismurteista. Keskeistä työssä on murrekäsitysten ja -havaintojen tarkastelu, ja päähuomio on pohjoissavolaisten murteiden ominaispiirteissä ja suhteessa naapuriseutujen murteisiin. Tutkimuksessa käytettiin sekä murteentunnistustestiä että haastattelua. (Nupponen 2011: 1)

Johanna Alpia (2005) on tarkastellut joensuulaisten lukiolaisten tietoisuutta heidän omasta puheestansa. Omien käsitysten vastaavuutta todellisuuteen tutkittiin haastattelujen avulla. Tutkimustulosten mukaan on yleistä, että omaa murteellisuutta pidetään vähäisempänä kuin mitä se todellisuudessa on. Esimerkiksi muutamat lukiolaiset eivät olleet havainneet erikoisgemmaatiota ollenkaan, vaikka se todellisuudessa esiintyy heidän kielessänsä vähintään 90-prosenttisena. (Alpia 2005: 91, 115)

Suomalainen kansanlingvistiikka on tähän asti painottunut nimenomaan murreasenteisiin (eli on ollut luonteeltaan kansandialektologista tutkimusta), ja useimmin tarkastelun kohteena ovat olleet itämurteet. Länsimurteisten murreasenteista ei vielä ole olemassa julkaistuja tutkimuksia, mutta pro gradu -tutkielmia niistäkin on jo tehty. (Vaattovaara

2009: 27–28) Esimerkiksi Sanna Leipälä (2000) on tutkinut haapajärvisten nuorten ja keski-ikäisten murreasenteita. Hermann Honkimäki (2007) puolestaan on tutkinut lapualaislähtöisten opiskelijoiden murreasenteita.

Oma tutkimukseni jatkaa suomalaiselle kansanlingvistiikalle tyypillistä linjaa, eli perehdyen nimenomaan murreasenteisiin kansandialektologisella otteella. Suomalainen kansanlingvistinen tutkimus on usein tarkastellut itämurteita, mutta oma tutkimukseni keskittyy länsimurteisten puhujien murreasenteisiin. Siten tutkimukseni omalta osaltaan paikkaa tätä tutkimuksellista aukkoa ja laajentaa länsimurteisiin kohdistuvaa murreasennetutkimusta.

2.4 Murteen ja identiteetin suhteesta

Asenteisiin kytkeytyy läheisesti identiteettitutkimus. Kysymys kielellisistä asenteista ja identiteeteistä on ajankohtainen. Heikki Paunonen kaipaakin tarkempaa keskustelua kielellisten asenteiden ja identiteettien tutkimuksesta. Hänen mukaan pitäisi myös keskustella siitä, millaisia lähtökohtia ja tavoitteita tutkimuksella tulisi olla. (Heikki Paunonen 2009: 561)

Harri Mantilan (2004) mukaan suomalaisessa sosiolingvistisessä tutkimuksessa on kiinnitetty huomiota eniten ikään ja sukupuoleen ja hieman myös sosiaaliseen taustaan. Mantilan mukaan tutkimuksen kentällä myös tiedetään jo, mihin suuntaan murteet ovat menossa, mitkä piirteet ovat katoamassa ja mitkä piirteet säilymässä. Mantila haluaakin nyt nostaa esille yksilön motivaation kielenkäyttöön ja keskittyä siihen, miten yksilö ilmentää identiteettiään valikoimalla erilaisia kielen piirteitä omaan kieleensä. Mantilan mukaan identiteetti tuotetaan kielellisinä valintoina eikä siten, että kuulutaan valmiiksi johonkin oletettuun tai tiedettyyn ryhmään. (Mantila 2004: 323) Andrée Tabouret-Keller (1998: 315–316) on jo aiemmin huomauttanut, että yksilö voi itse valikoida kielellisen ryhmänsä oman kielenkäyttönsä perusteella. Mantila pitää identiteetin merkitystä murteenkäyttöön mahdollisena vastauksena suomalaisen sosiolingvistisen tutkimuk-

sen ongelmaan, jossa tutkimustuloksia murrepiirteiden käytöstä kyllä on mutta syitä käyttöön tai hylkäämiseen ei ole löytynyt. (Mantila 2004: 323–324)

Hanna Lappalainen ja Johanna Vaattovaara (2005) ovat myös pohtineet identiteetin ja murteen suhdetta ja arvioineet Mantilan (2004) puheenvuoroa aiheesta. Lappalainen ja Vaattovaara pitävät Mantilan puheenvuoroa provosoivana, mutta he pitävät sitä hieman kriittisestä näkökulmasta huolimatta kuitenkin tervetulleena keskustelunavauksena variaationtutkimukseen. (Lappalainen & Vaattovaara 2005: 98)

Lappalainen ja Vaattovaara pitävät ongelmallisena sitä, että Mantilan luomat identiteetit rakentuvat variaationtutkimuksen osoittamista tiedoista eivätkä maallikkopuhujien omista käsityksistä. Ei voida osoittaa, että kielenkäyttäjät tiedostaisivat käyttämiensä kielenpiirteiden sosiaaliset merkitykset. (Lappalainen & Vaattovaara 2005: 100) Lappalainen ja Vaattovaara kritisoivat esimerkiksi Mantilan mainintaa eteläpohjalaismurteiden roolista maalaisen ja suomalaisuuden identiteetin kuvana. Lappalaisen ja Vaattovaaran mukaan samaa identiteettiä voivat edustaa myös muut murteet. Ongelmallista on myös se, että eri murteiden puhujilla on erilaiset käsitykset identiteettien luonteista. Lappalainen ja Vaattovaara huomauttavatkin, että Mantilan identiteettien kuvaukset ovat eräänlaisia yleisiä medianäkökulmia. (Lappalainen & Vaattovaara 2005: 103–104)

John Edwardsin (2009) mukaan kieltä voidaan varmasti pitää eräänlaisena merkitsijänä yksilötasolla. Ihmiset ovat tottuneita kielen vaihteluun, joka voi paljastaa esimerkiksi puhujan sosiaalisen taustan, etnisyyden tai kansallisuuden. Tällaiset vaihtelut jakautuvat esimerkiksi iän, sukupuolen tai ammatin perusteella. Todellisessa sosiaalisessa maailmassa tällaiset ryhmittelyt eivät kuitenkaan ole irrallisina toisistaan vaan linkittyvät toisiinsa, ja siksi kielenkäyttöä analysoidessa palataan lopuksi myös yksilötasolle. Edwardsin mukaan kielellinen identiteetti on siis sekä sosiaalista että yksilöllistä. (Edwards 2009: 21–23)

Sosiaalisen identiteetin teorian mukaan identiteetti rakentuu prosessissa, jossa keskeistä on yksilön samaistuminen ryhmään ja ryhmän suhde toisiin ryhmiin. Sosiaalinen identiteetti muodostuu sosiaalisten prosessien ja yhteisiksi miellettyjen normien kautta. Nii-

den avulla muotoutuu kuva siitä, keitä ”me” olemme ja mikä on ”meidän” suhde ”muihin”. (Vaattovaara 2009: 25)

Stuart Hallin mukaan identiteetti on diskursiivista toimintaa. Hän tarkoittaa sitä, että ihmiset määrittelevät oman ainutlaatuisuutensa ja ryhmäsidosteisuutensa diskursseina, teksteinä ja puheina. Identiteetin muodostumisvaiheessa ihmiset omaksuvat tietyt ainutlaatuisuuttansa määrittelevät seikat sellaisista teksteistä, joita he oppivat koulussa ja joita he lukevat tiedotusvälineistä. (Hall 1999: 248–252) Identiteetidiskurssin muotoutumisessa tärkeässä osassa ovat kansakunnan arkkitekstit, joita Suomessa ovat esimerkiksi kaunokirjallisuuden klassikkoteokset, kuten Seitsemän veljestä tai Tuntematon sotilas. Näiden kautta meille on muotoutunut kuva suomalaisista ja Suomen heimoista. Tätä kuvaa tuotetaan kaiken aikaa diskursiivisesti uudelleen. (Mantila 2004: 324)

Identiteetit ovat jatkuvassa muutoksessa, ja ne rakentuvat diskursseissa koko ajan. Kie-
lenpiirteisiin liittyvät sosiaaliset varaukset ovat niin ikään muutoksenalaisia yhteiskun-
nan ja kulttuurin muuttumisen vuoksi. Murteenpuhujista ei ole olemassa selvärajaista
ryhmää, joka haluaisi korostaa tietynlaista identiteettiä, vaan kysymys on diskursiivisista
identiteeteistä, joihin ihmiset haluavat kuulua tai joista he haluavat sanoutua irti.
(Mantila 2004: 330)

Tutkimukseni analyysissa pohdin sitä, millaisia identiteettejä eteläpohjalaisnuorilla on.
Pyrin analyysini avulla selvittämään, minkälaisia identiteettejä nuoret haluavat korostaa
ja miten murteellisuus liittyy näihin identiteetteihin. Olen kiinnostunut siitä, miten tie-
tynlaiset identiteetit liittyvät murreasenteisiin ja millaisia ovat identiteetit, joihin nuoret
haluavat kuulua tai olla kuulumatta. Pyrin selvittämään, minkälaiset asiat saavat nuoret
tuntemaan eteläpohjalaisuutta itsessään ja minkälaisen asioiden vuoksi he eivät koe
eteläpohjalaisuutta osaksi omaa identiteettiään. Keskeinen näkökulma tutkimuksessani
on se, miten kieli nuorten ajatuksissa ja asenteissa peilaa identiteettiä.

3 ETELÄPOHJALAISNUORTEN MURREASENTEET

Tässä luvussa analysoin seinäjokelaisten ja ilmajokelaisten nuorten murreasenteita. Olen luokitellut murreasennetutkimukseni alateemoihin ja suunnitellut kyselylomakkeen näiden alateemojen perusteella. Käsittelen näitä teemoja nyt omissa luvuissaan. Luokitteluni ei siis pohjautu mihinkään teoreettiseen malliin, vaan olen tehnyt luokittelun jo siinä vaiheessa, kun suunnittelin kyselyn. Siten sain aineistostani analysoitavaa juuri sellaisiin teemoihin, joita työssäni halusinkin tutkia. Analyysissani poimin aineistostani sellaisia esimerkkejä, jotka edustavat yleisimmin esiintyviä havaintoja ja kommentteja murteesta. Esimerkit on otettu aineistosta sellaisenaan, eli en ole korjannut oppilaiden tekemiä kielivirheitä.

Luvussa 3.1 tarkastelun kohteena on nuorten asennoituminen Etelä-Pohjanmaan murretta kohtaan: kiinnitän huomiota siihen, miten murretta kuvaillaan ja millaisia mielikuvia se herättää. Luvussa 3.2 tarkastelen eteläpohjalaisnuorten murretietoutta. Päähuomio luvussa kiinnittyy Etelä-Pohjanmaan murteen tuntemiseen, mutta tutkin tutkimuksessani myös sitä, miten hyvin nuoret tuntevat nimeltä Suomessa puhutut murteet ja millaisia nimiä he murteista käyttävät. Luvussa 3.3 tarkastelen tarkemmin nuorten käsityksiä heidän omasta kielenkäytöstänsä. Lisäksi tarkastelen heidän kielellisiä valintojansa. Luvussa 3.4 vuorossa ovat nuorten ajatukset Etelä-Pohjanmaasta ja eteläpohjalaisuudesta.

3.1 Nuorten ajatukset Etelä-Pohjanmaan murteesta

Omaan murteeseen suhtaudutaan yleensä sekä positiivisesti että negatiivisesti. Syynä on itsekritiikin ja solidaarisuuden aiheuttama ristiriita. Yleiskieltä saatetaan ihannoida sen ”sivistyneisyyden” vuoksi, tai tärkeintä voi olla yhteenkuuluvuus omassa yhteisössä. Puhujien kielellinen itsetunto on yhteydessä asenteisiin: omaa murretta voidaan kuvailla miellyttäväksi ja korrektiksi, jos sen arvostuksesta ollaan varmoja. Myös esimerkiksi omien isovanhempien käyttämä kieli vaikuttaa murteen tai murrepiirteiden miellyttävyyteen. (Mielikäinen & Palander 2002: 101)

Eteläpohjalaiset mainitaan usein esimerkkinä vahvasta alueellisesta ja kielellisestä identiteetistä. Esimerkiksi Helsinkiin muuttaneiden pohjalaisten mielestä helsinkiläiset suhtautuvat heihin myönteisemmin kuin savolaisiin. (Nuolijärvi 1986: 89–90) Tietenkään suhtautuminen ei aina ole niin selvärajaista, tai suhtautuminen ja asenteet voivat muodostua monen näkökulman sekoituksena. Nuorten mielestä murre voi esimerkiksi olla hyväksyttävämpää vanhempien ihmisten suusta kuultuna kuin omassa puheessa.

Tarkastelen seuraavaksi luvussa 3.1.1, miten eteläpohjalaisnuoret asennoituvat Etelä-Pohjanmaan murretta kohtaan ja miten he kuvailevat murretta. Sen jälkeen luvussa 3.1.2 tarkastelen, millaiset adjektiivit nuorten mielestä kuvaavat hyvin Etelä-Pohjanmaan murretta. Luvussa 3.1.3 tarkastelen, miten nuoret arvioivat muiden kuin eteläpohjalaisien asennoituvan Etelä-Pohjanmaan murretta kohtaan. Luku 3.1 alalukuineen perustuu lomakkeeni kysymyksiin 1–3 (ks. LIITE).

3.1.1 Asennoituminen murteeseen

Kyselylomakkeeni ensimmäisessä kysymyksessä tiedusteltiin vastaajilta, millaiselta Etelä-Pohjanmaan murre heidän mielestään kuulostaa. Vastauksien kirjo jakautuu positiivisten, neutraalien ja negatiivisten asenteiden välillä. Kysymys on aseteltu siten, että odotusarvoisesti ei vastauksessa välttämättä olekaan selvää positiivista tai negatiivista asennoitumista. Yleinen murteen kuvailu vastauksena voi olla hyvinkin neutraali kommentti. Vastauksissa nousee esille Etelä-Pohjanmaan murteen luonne leveänä murteena, kuten seuraavista esimerkeistä ilmenee:

- (1) Se on leviää [...] Se kuulostaa välillä myös todella ärsyttävältä. (NS10)
- (2) “Leviältä”, kuten siitä sanotaankin. Tuo mieleen vähän landemeiningin, jos oikein rupeaa kuuntelemaan, mutta ei särähdä korvaan kummemmin. (NS3)

Leveä, tai murteellinen muoto *leviä*, on kuvaus, joka usein yhdistetään Etelä-Pohjanmaan murteeseen, eli kyse on saatavuuden kielijatkumosta. *Leveä* kuvaa murretta myös melko yleisellä tasolla, sillä se viittaa nähdäkseni yleisesti koko murteelliseen

puhetapaan. Esimerkeissä (1) ja (2) on havaittavissa, miten luonnehdinnassa *leveä* on tapahtunut *eA*-vokaaliyhtymän avartuminen, ja sana onkin muodossa *leviä*. Useimmissa vastauksissa, joissa *leveä* on mainittuna, se on nimenomaan avartuneessa muodossa. Kyse lienee siitä, että avartunutta muotoa käyttämällä voidaan kuvaukseen sisällyttää selvennys siitä, mitä *leveällä* tarkoitetaan.

Esimerkissä (2) on havaittavissa, että informantti tiedostaa itsekin *leveän* olevan tyypillinen sanavalinta (paikallisilla) luonnehtimaan Etelä-Pohjanmaan murretta. Vastauksessa huomion kiinnittää se, että hän kuvailee murretta avartuneella muodolla *leviä*, joka on vieläpä lainausmerkeissä, mutta kirjoittaa kuitenkin itse muuten avartumattomassa muodossa (*rupeaa*, ei *rupiaa*). Tämä viittaisi siihen, että hänen kuvailu *leviä* on opittu muualta, mahdollisesti mediasta tai yksinkertaisesti muiden paikallisten puheesta. Mielikäisen ja Palanderin mukaan tiedotusvälineet vaikuttavatkin niihin stereotypioihin ja kuvailuihin, joita nuorilla on murteista (Mielikäinen & Palander 2002: 104). Ei voi siis sanoa varmaksi, että kaikki *leveän* maininneet tiedostaisivat sen merkityksen. Murretta kuvaillaan niin, koska on huomattu muidenkin kuvailevan sitä kyseisellä sanavalinnalla.

Esimerkissä (1) on nähtävissä kuvauksen jälkeen negatiivinen arvolataus, jonka hän yhdistää murteeseen. Esimerkin (2) ilmaisu *landemeininki* on nähdäkseni myös sävyllään negatiivinen, mutta informantti näyttää tottuneen murteeseen. Murre ei häiritse häntä sen enempää, vaikka hän ei ilmeisesti murteeseen liittämäänsä maalaisuutta pidä hyvänä asiana. Enimmäkseen *leveä* kuitenkin mainitaan aineistossani ilman mitään selkeää arvolatausta.

Harri Mantilan (2004) mukaan Etelä-Pohjanmaan murre liitetään vahvasti maalaisuuteen. Mantilan mukaan esimerkiksi Juha Miedon imago rehtinä maalaismiehenä liittyy saumattomasti hänen tapaansa puhua aitoa Etelä-Pohjanmaan murretta, eikä vastaavaan rooliin voisi kuvitella ketään, joka puhuisi jotain muuta murretta. (Mantila 2004: 330–331) Mantilan tapaan myös eteläpohjalaisnuoret näyttävät yhdistävän kotimurteensa maalaisuuteen tai junttimaisuuteen. Näkisin junttimaisuuden tarkoittavan informanttien vastauksissa jotakuinkin samaa kuin Mantilan mainitseman kielteisen maalaisuuden.

Etelä-Pohjanmaan murteen, (kielteisen) maalaisuuden ja vanhanaikaisuuden keskinäinen sidonnaisuus ilmenee esimerkeissä (3) ja (4).

- (3) Mielestäni se kuulostaa aika junttimaiselta ja en itse sitä juuri puhu. Toisaalta vanhemman sukupolven suuhun murre sopii. (NS1)
- (4) Kuulostaa junttimaiselta, mieleen tulee maalla asuvat hieman syrjäytyneet ja vanhanaikaiset ihmiset. (NS11)

Esimerkit (3) ja (4) havainnollistavat sitä, että murteen puhuminen sopii informanttien mielestä vanhojen ihmisten suuhun, ei niinkään nuorten. Junttimaisuus mielletään yleisesti negatiivisena ominaisuutena. Murretta saatetaan siis vierastaa, jos omaan sosiaaliin identiteettiin ei haluta liittää junttiutta ja vanhanaikaisuutta. Esimerkkien (3) ja (4) informanttien kielelliseen identiteettiin kuuluu nuoruus ja kaupunkilaisuus, ja he kokevat, että eteläpohjalainen murre ei sovi tällaiseen identiteettiin. Murretta välttelemällä voidaan siis irtaantua ryhmästä, johon ei haluta kuulua. Junttimaisuus konkretisoituu nuorten ajatuksissa junttimaisena ihmisenä, joka ei ole perillä nyky maailman menosta ja suhtautuu asioihin hyvin konservatiivisesti. Kuten Niedzielski ja Preston Niedzielski ja Preston (2000: 9) ovat huomauttaneet, asenteet kohdistuvat usein jotain kieltä tai murretta puhuviin ihmisiin eikä itse kielellisiin piirteisiin.

Aineistossani on vastaavasti edellisistä huomattavasti poikkeavia asennoitumistapoja eteläpohjalaista murretta kohtaan. Eteläpohjalaisnuoret asennoituvat kotiseutunsa murteeseen myös positiivisesti, jolloin eteläpohjalaisuus koetaan ryhmänä, johon on helppo samaistua. Tämä näkyy esimerkeissä (5) ja (6).

- (5) Näen itse murteen positiivisena. Se kuvaa hyvin E-P:n kulttuuria ja kertoo millaisia ihmisiä täällä on. (MS4)
- (6) Se kuulostaa jämäkältä ja "keveältä", josta heijastuu eteläpohjalainen ylpeys. (MS7)

Esimerkissä (5) näkyy informantin käsitys murteen yhteydestä paikalliseen kulttuuriin ja ihmisiin: murre on erottamaton osa eteläpohjalaista identiteettiä. Murre voi positiivisella tavalla kuvastaa alueen ja siellä asuvien ihmisten luonnetta. Esimerkissä (6) infor-

mantti liittää murteeseen positiiviset luonnehdinnat *jämäkkä* ja *keveä*. Jämäkkyys viittaa rehtyyteen ja suoraselkäisyyteen, jotka kuuluvat eteläpohjalaisidentiteettiin. Keveys puolestaan saattaa viitata murteen rentoon puhetapaan. Jämäkkyys ja keveys heijastavat eteläpohjalaista ylpeyttä, jonka on huomattu jo aiemmin kuuluvan erityisesti eteläpohjalaisuuteen: Pirkko Nuolijärvi (1986: 89) huomasi Helsinkiin muuttaneiden eteläpohjalaisten ajattelevan, että helsinkiläinen puheyhteisö hyväksyy heidän puhetapansa paremmin kuin Helsinkiin muuttaneiden savolaisten puhetavan. Tämä antoi rohkeutta puhua omaa murretta, ja vaikka murre olisi muiden mielestä naurettavaa, on pohjalaisuus sellaista, että sitä kannattaa pitää esillä. Esimerkit (5) ja (6) havainnollistavat tätä samaa asiaa: eteläpohjalaisuutta ja eteläpohjalaista murretta ei pidä piilotella, vaan niistä on syytä olla ylpeä. Tällä tavoin suhtautuvat nuoret eivät selvästikään halua erottautua eteläpohjalaisesta identiteetistä, vaan he haluavat samaistua siihen.

Kuvailut murteesta ovat myös negatiivisten ja positiivisten ohella näennäisesti neutraaleja. Esimerkit (7) ja (8) havainnollistavat tällaista kuvailutapaa.

- (7) Kuulostaa aivan normaalilta puhekieleltä tai erilainen kuin kirjakieli. (N15)
- (8) Ei mitenkään erikoiselta, koska sitä on tottunut kuulemaan ja puhumaan. (NS5)

Esimerkkien (7) ja (8) mukaan murre on normaalia eikä mitenkään erikoista. Esimerkit eivät kuitenkaan kerro, mikä on se vertailukohta, josta normaalius tai erikoisuuden puute tulee. Johanna Vaattovaaran (2009: 30) mukaan kielen ideaalia edustaa Suomessa kirjakieli tai yleiskieli, ja muita puhemuotoja verrataan niihin. Esimerkissä (7) eteläpohjalaisen murteen sanotaankin olevan normaalia puhekieltä mutta erilaista kuin kirjakieli. Murteen poikkeavuus kirjakielestä on siis tiedostettu, mutta se on silti normaalia. Normaalius tuleekin todennäköisesti siitä, että murretta on totuttu kuulemaan, ja siksi se ei olekaan poikkeavaa. Poikkeavaa olisi pikemminkin se, jos murretta ei kuuluisi puheessa lainkaan tai jos se muistuttaisi kirjakieltä tai yleiskieltä. Esimerkissä (8) on mainittukin tottuneisuus murteeseen syyksi siihen, miksi se ei ole erikoista. Tästä näkökulmasta

katsottuna esimerkkien näennäinen neutraalius saa positiivisen luonteen, koska normaalius tai erikoisuuden puute ovat todellisuudessa hyväksyttäviä asioita.

Ilmajokelaiset ja seinäjokelaiset nuoret kiinnittävät huomiota myös murteen humoristisuuteen. Selkeästi positiivisista adjektiiveista *hauska* on useimmin mainittu adjektiivi aineistossani. Varsinkin ilmajokelaiset nuoret korostavat hauskuuden yhteyttä pohjalaisuuteen. Murteen humoristisuus havainnollistuu seuraavissa esimerkeissä.

- (9) Etelä-Pohjanmaan murre on hauskaa kuultavaa, koska se on niin pohjalaista ja erottuu muista murteista omalla tavallaan. (NI2)
- (10) Se kuulostaa hauskalta ja luultavasti sen voi yhdistää helposti Etelä-pohjamaalaisiin. Murteeseen kuuluu tietty asenne! (NI9)
- (11) Se kuulostaa hauskalta ja tietysti kotoisalta. (MI4)

Esimerkin (9) mukaan Etelä-Pohjanmaan murre erottuu muista murteista, ja murteen hauskuus liittyy juuri pohjalaisuuteen. Pohjalaisuus ja eteläpohjalainen murre ovat helposti yhdistettävissä toisiinsa myös esimerkin (10) mukaan. Pohjalaisuus on ainakin yleisen medianäkökulman mukaan vahva ominaisuus, ja esimerkissä (10) mainittu *tietty asenne* viittaa todennäköisesti juuri tähän pohjalaisuuteen ja tapaan ilmaista itseään. Pohjalainen vahva itsetunto ja omalaatuinen murre ovat siis tärkeitä ominaisuuksia pohjalaisidentiteetin rakentumisen kannalta. Myös esimerkissä (11) mainittu murteen kuulostaminen hauskalta ja kotoisalta viittaa siihen, että eteläpohjalainen murre on vahvasti sidoksissa omaan kotiseutuun.

Nähdäkseni murteen hauskuus viittaa juuri sellaisiin sanontoihin ja murrepiirteisiin, jotka esiintyvät vain Etelä-Pohjanmaan murteessa. Huumori on sisäpiirihumorin kaltaista, eivätkä ulkopuoliset välttämättä ymmärrä, mikä kielestä tekee hauskan. Siten kielen humoristiset piirteet yhdistävät kieliryhmän jäseniä. Murre tuo humoristisuutensa kautta puhujilleen yhteenkuuluvuuden tunnetta sekä Etelä-Pohjanmaahan että eteläpohjalaisiin.

3.1.2 Murretta kuvailevat adjektiivit

Kyselyssäni eteläpohjalaisnuoret saivat omien vapaiden luonnehdintojensa ohella valita 17 ehdotetun adjektiivin joukosta ne, jotka heidän mielestään parhaiten kuvaavat eteläpohjalaista murretta. Seinäjoen lukioista informantteja on siis yhteensä 20 ja Ilmajoen lukioista 17. Kummassakin lukiossa oppilaat valitsivat listasta keskimäärin 5 adjektiivia (Seinäjoen lukiossa oppilaat valitsivat keskimäärin 5,2 adjektiivia ja Ilmajoen lukiossa 4,8 adjektiivia). Seinäjoen lukion ja Ilmajoen lukion informanttien valitsemien yleisimpien adjektiivien mainintamäärät ovat näkyvissä taulukossa 1.

Taulukko 1. Yleisimmät murretta kuvailevat adjektiivit

Seinäjoen lukio	yht.	Ilmajoen lukio	yht.
maalainen	18	maalainen	16
maskuliininen	15	hauska	13
hauska	13	jämäkkä	11
jämäkkä	12	letkeä	9
vanhanaikainen	10	reipas	8

Seinäjoen lukiossa eniten mainintoja, 18 kappaletta, saa *maalainen*. Informanteista vain kaksi on jättänyt tämän valitsematta. Ilmajoen lukiossa tilanne on samankaltainen: *maalainen* saa 16 mainintaa, eli vain yksi informantti on jättänyt tämän valitsematta. Tämä kertoo siitä, että nuoret yhdistävät eteläpohjalaisen puhutavan vahvasti maalaisuuteen. Eteläpohjalaista murrettahan puhutaan Seinäjoen lisäksi vain pienehköissä kaupungeissa ja kunnissa. Koska eteläpohjalainen murrealue ei pidä sisällään suuria kaupunkeja vaan enimmäkseen pienehköjä maalaiskaupunkeja ja -kuntia, mielletään paikallinen puhetapa vahvasti maalaiseksi. Modernius ja kaupunkilaisuus ovat eteläpohjalaisten nuorten mielestä kaukana heidän kotiseutunsa murteesta. Suhtautumistapa maalaisuuteen on kuitenkin yksilöstä kiinni, sillä maalaisuus on murteelle ominaisuus, joka voidaan nähdä joko negatiivisena tai positiivisena.

Maalaisuuden ohella eniten mainintoja Seinäjoen lukiossa saavat *maskuliininen* (15 mainintaa), *hauska* (13 mainintaa), *jämäkkä* (12 mainintaa) ja *vanhanaikainen* (10 mai-

nintaa). Maininnoista *hauska* ja *jämäkkä* on helppo mieltää positiivisiksi ominaisuuksiksi. *Maskuliininen* ja *vanhanaikainen* voivat näkökulmasta riippuen olla joko negatiivisia tai positiivisia ominaisuuksia. Maininnat vastaavat melko hyvin Harri Mantilan (2004: 330–331) kuvaamaa eteläpohjalaismurteen identiteettiä, sillä myös Mantila yhdistää eteläpohjalaiseen murteeseen maskuliinisuuden, jämäkkyyden ja vanhanaikaisuuden. Mantilan määritelmän ulkopuolella on oikeastaan vain paljon mainintoja saanut *hauska*. Mantila sijoittaakin identiteettijaottelussaan Etelä-Pohjanmaan murteen yleisestä näkökulmasta tarkasteltuna kielteiseen valoon. Tämän perusteella voisi todeta, että jos muut suomalaiset eivät pidä eteläpohjalaista murretta kovinkaan miellyttävänä, ainakin paikalliset nuoret itse mieltävät sen hauskaksi ja siten hyväksyttäväksi.

Ilmajoen lukiossa valitut adjektiivit eivät vastaa samalla tavoin Mantilan määritelmää kuin Seinäjoen lukiossa valitut adjektiivit. Eniten mainintoja saavan *maalaisuuden* jälkeen mainitaan useimmiten *hauska* (13 mainintaa), *jämäkkä* (11 mainintaa), *letkeä* (9 mainintaa) ja *reipas* (8 mainintaa). Ilmajoen lukion oppilaat eivät siis miellä Etelä-Pohjanmaan murretta Seinäjoen lukion oppilaiden tapaan *maskuliiniseksi* tai *vanhanaikaiseksi*. Selvä ero on myös valittujen adjektiivien myönteisyysasteessa: *hauska*, *jämäkkä*, *letkeä* ja *reipas* ovat kaikki selvästi myönteisiä ja tavoiteltavia ominaisuuksia. Näyttäisi siltä, että eteläpohjalainen murre herättää maalla selvemmin myönteisiä ajatuksia kuin kaupungissa. Kummassakin lukiossa murteeseen yhdistetyt piirteet ovat joka tapauksessa enemmän positiivisia kuin negatiivisia.

3.1.3 Arviot muiden asennoitumisesta

Kyselyssäni informantit saivat kertoa, millaisena he ajattelevat muiden kuin eteläpohjalaisten pitävän Etelä-Pohjanmaan murretta. Vastaukset jakautuvat kahtia melko selvästi sukupuolen mukaan. Tytöt ajattelevat muiden suhtautumistavan olevan enemmän kielteinen kuin positiivinen, mikä ilmenee esimerkistä (12).

- (12) Uskon murteen särähtävän muiden korvaan, se on kuitenkin todella yksilöllinen murre. (NS7)

Esimerkin (12) mukaan murre voi jopa *särähtää* muiden korvaan sen yksilöllisen luonteen vuoksi. Tällä informantti viitanee murrepiirteisiin, jotka ovat tyypillisiä vain eteläpohjalaismurteille. Eteläpohjalaisessa murteessa on sellaisia murrepiirteitä, joita ei tavata missään muissa Suomen murteissa. Suppeammin eteläpohjalaisilla murrepiirteillä voi olla siis monenlaisia vaikutuksia asennoitumiseen kieltä kohtaan: näkökulmasta riippuen murretta pidetään kauniina tai rumana, tai se voidaan kokea esimerkiksi hauskana tai ärsyttävänä.

Yhdellä informantilla on myös omakohtaista kokemusta murteensa negatiivisesta olemuksesta muiden korvissa. Esimerkki (13) selventää tätä.

(13) Se kuulostaa satunnaisten festarituttujen mukaan aika hölmöltä ja osittain vaikeatajuiselta (mihinä, johnain). (NS3)

Esimerkissä (13) on mielenkiintoista se, että informantti mainitsee murteen vaikeatajuisuutta havainnoiviksi esimerkkisanoiksi *mihinä* ja *johnain*, sillä nämä ovat suppeammin eteläpohjalaisia, muille murteille tuntemattomia murrepiirteitä. Näyttää siis siltä, että nuoret (erityisesti tytöt) uskovat paikallisten murrepiirteiden leimaavan eteläpohjalaista murretta kielteisesti. Myös Harri Mantilan (2004) identiteettiryhmittelyssä paikalliset, leimautuneet murrepiirteet saavat osakseen kielteisen sosiaalisen arvostuksen (2004: 329).

Pojat korostavat tyttöjen tapaan murteen omalaatuisuutta mutta uskovat erilaisuuden aiheuttavan neutraaleja tai myönteisiä mielipiteitä negatiivisten sijaan. Tämä ilmenee esimerkeistä (14) ja (15).

(14) Varmasti pitävät siitä ja pitävät sitä ”omana juttuna”. (MS3)

(15) Monihan sitä puhuu niin eiköhän siitä tykätä. (MS2)

Esimerkissä (14) mainitaan jälleen murteen ainutlaatuisuus, mutta informantti uskoo tämän olevan hyvä asia. Erilaisuus pitäisi siis hyväksyä kielenkäytössä sen sijaan, että kaikki puhuisivat samanlaista kieltä. Esimerkissä (15) informantti puolestaan viittaa

eteläpohjalaisen murteen levinneisyyteen ja runsaaseen käyttöön ja uskoo sen johtuvan siitä, että murteesta pidetään. Informantin näkökulma on sinänsä mielenkiintoinen. Voihan tietysti olla, että murretta uskalletaan käyttää, jos murre saa esimerkiksi mediassa myönteisen kuvan.

Esimerkissä (15) on hieman epäselvää, mitä informantti ”monella” tarkoittaa, eteläpohjalaisia ihmisiä, omaa lähipiiriään vai kenties alueelta julkisuuteen kohonneita henkilöitä, jotka käyttävät murretta julkisuudessa. Murre elää Etelä-Pohjanmaalla vahvana (ks. esim. Nuolijärvi & Sorjonen 2005), mutta sen ei ajattelisi johtavan siihen, että muut pitävät siitä. Mahdollisesti informantti viittaakin tässä julkisuuden henkilöihin, jotka ovat saaneet murteeseen ”hyväksynnän” medialta ja ovat siten edistäneet murteen arvostusta. Etelä-Pohjanmaan murretta ovat viime vuosina mediassa runsaasti käyttäneet esimerkiksi Extreme Duudsonit, Juha Mieto ja Lauri Tähkä & Elonkerjuu.

3.2 Murteentuntemus

Tarkastelen seuraavaksi luvussa 3.2.1, miten hyvin eteläpohjalaisnuoret tunnistavat eteläpohjalaisen murteen piirteet. Sen jälkeen luvussa 3.2.2 analysoin nuorten antamista esimerkkisanoista murrepiirteet ja analysoin nuorten murrepiirteiden kuvaamista. Luvussa 3.2.3 tarkastelen sitä, mitä murteita eteläpohjalaisnuoret tuntevat ja minkälaisia nimityksiä he murteista käyttävät. Luku 3.2 alalukuineen perustuu lomakkeeni kysymyksiin 4–7 (ks. LIITE).

3.2.1 Murrepiirteiden tunnistaminen

Kyselylomakkeessani oli mukana testi, jolla mitattiin sitä, miten hyvin eteläpohjalaisnuoret tunnistavat Etelä-Pohjanmaan murteeseen kuuluvia murrepiirteitä. Testissä oli mukana viisi yleiskielistä sanaa, joista kaikista oli valittavana oikean murteellisen vaihtoehdon lisäksi kolme väärää vaihtoehtoa. Ensimmäisenä murrepiirteenä testissä oli *e*-vartaloisten verbien indikatiivin preesensin yksikön 3. persoonan *e*:n labiaalistuminen *o*:ksi tai *ö*:ksi (*tulee* > *tuloo*). Toinen testattu murrepiirre oli yleiskielen vokaalilyhtymi-

en *ea*, *eä*, *oa*, *öä* vaihtuminen muotoihin *ia*, *iä*, *ua*, *yä* (*korkea* > *korkia*). Kolmantena murrepiirteensä oli *hna*, *hnä* -päätteinen inessiivi, jossa oli myös mukana švaavokaali (*missä* > *mihinä*). Testin neljäs murrepiirre oli ensitavun jälkeisen *i*-loppuisen diftongin vaihtuminen pitkäksi vokaaliksi (*punainen* > *punaanen*). Viimeinen mukana ollut murrepiirre oli yleiskielen *d*:n vaihtuminen *r*:ksi (*meidän* > *meirän*).

Taulukossa 2 on näkyvissä murrepiirretestin oikeiden vastausten lukumäärät tytöillä ja pojilla sekä Seinäjoen että Ilmajoen lukiossa. Sukupuolen perään on merkitty sulkuihin vastaajien lukumäärä. Taulukon oikeassa reunassa on näkyvissä jokaisen testatun murrepiirteensä oikeiden vastausten määrä prosentteina (luvussa on mukana kaikki 37 informantia). Taulukon alarivillä puolestaan on eriteltynä kummankin lukion tyttöjen ja poikien oikeiden vastausten määrät prosentteina (luku on laskettu kaikista testatuista murrepiirteistä).

Taulukko 2. Murrepiirretestin tulokset

	Seinäjoen lukio, tytöt (12)	Seinäjoen lukio, pojat (8)	Ilmajoen lukio, tytöt (13)	Ilmajoen lukio, pojat (4)	oikeat vastaukset luki-oissa yhteensä (%)
<i>tuloo</i>	11	8	13	4	97,3
<i>korkia</i>	11	6	12	4	89,2
<i>mihinä</i>	12	7	13	4	97,3
<i>punaanen</i>	12	4	12	3	83,8
<i>meirän</i>	12	8	12	4	97,3
oikeat vastaukset yhteensä (%)	96,7	82,5	95,4	95	

Taulukossa 2 näkyvien tulosten perusteella eteläpohjalaisnuoret tunnistavat melko hyvin kotimurteeseensa kuuluvat murrepiirteet. Parhaiten testin murrepiirteistä tunnistettiin *e*-vartaloisten verbien indikatiivin preesensin yksikön 3. persoonan *e*:n labiaalistuminen *o*:ksi tai *ö*:ksi (*tulee* > *tuloo*), *hna*, *hnä* -päätteinen inessiivi (*missä* > *mihinä*) ja yleiskielen *d*:n vastine *r* (*meidän* > *meirän*). 97,3 % informanteista tunnistaa nämä murrepiirteet oikein. Erityisesti yleiskielen *d*:n vastine *r* on muutenkin aineistossani usein

mainittuna kuvaillessa eteläpohjalaisen murteen piirteitä, joten se näyttäisi olevan melko tunnistettava piirre eteläpohjalaismurteessa. Tilanne on suunnilleen samanlainen kahden muun parhaiten tunnistetun murrepiirteiden osalta, sillä myös ne mainitaan aineistossani hyvin usein eteläpohjalaisia murrepiirteitä (tai murre sanoja) luetellessa.

Hieman heikommin informantit tunnistavat yleiskielen vokaaliyhtymien *ea*, *eä*, *oa*, *öä* vaihtumisen muotoihin *ia*, *iä*, *ua*, *yä* (*korkea* > *korkia*) ja ensitavun jälkeisen *i*-loppuisen diftongin vaihtumisen pitkäksi vokaaliksi (*punainen* > *punaanen*). Syytä näiden varianttien hieman huonompaan tunnistamiseen on vaikea löytää. Näiden murrepiirteiden todellinen käyttö ei Nuolijärven ja Sorjosen (2005) murteenseurauhankkeen tulosten mukaan ole eteläpohjalaisnuorilla (tutkimusaineisto on Kauhavalta) merkittävästi vähäisempää kuin muidenkaan tutkimuksessani tarkasteltujen murrepiirteiden käyttö. Myöskään murrepiirteen levikillä ei näytä olevan asian kanssa tekemistä, sillä esimerkiksi hyvin tunnistettu *e*:n labiaalistuminen (*tulee* > *tuloo*) on yhtä lailla suppeammin eteläpohjalainen murrepiirre kuin huonommin tunnistettu *i*-loppuisen diftongin vaihtuminen pitkäksi vokaaliksi (*punainen* > *punaanen*).

Huomionarvoisinta murrepiirretestin tuloksissa on se, että Seinäjoen lukion pojat tunnistavat oikeat murrepiirteet heikommin kuin Seinäjoen lukion tytöt ja Ilmajoen lukion oppilaat. Tulos on sinänsä yllättävä, sillä sociolinguististen tutkimusten mukaan pojat käyttävät murteellisia varianteja tyttöjä enemmän. Myös oman tutkimukseni mukaan poikien asenteet ovat myönteisempiä kuin tyttöjen. Voisi siis ajatella, että murrepiirteiden tunnistaminen olisi jokseenkin samassa suhteessa näiden seikkojen kanssa, mutta tutkimukseni perusteella tilanne on paremminkin päinvastoin. Tietenkin on mahdollista, että murremyönteisemmät pojat eivät huomaa murrepiirteitä, ja tunnistaminen on siksi heikompaa. Murretta välttelevät tytöt taas tunnistavat piirteet, joiden käyttöä he saattavat tietoisesti vältellä. Kokonaisuutena murrepiirteiden tunnistamisesta on sanottava kuitenkin, että eteläpohjalaisnuoret tunnistavat hyvin kotiseutunsa murteeseen kuuluvat piirteet. Heikoimmin suoriutuneiden informanttien eli Seinäjoen lukion poikien vastauksista on kuitenkin oikein 82,5 %.

Haluan vielä korostaa, että informantteja on tutkimuksessani vain 37 kappaletta. Suoria yleistyksiä edellä esitetyistä prosenttimääristä murrepiirteiden hallinnasta ei siten voi tehdä. Luotettava kvantitatiivinen tieto asiasta vaatisi sekä suuremman vastaajajoukon että laajemman testin. Edellä esitetyt lukemat ovat enemmänkin suuntaa-antavia havainnollistuksia murrepiirteiden hallinnasta. Nämä murretestistäni saamani tulokset todistavat melko varmasti kuitenkin sen, että eteläpohjalaisnuoret tunnistavat hyvin Etelä-Pohjanmaan murteen tyypillisimmät piirteet.

3.2.2 Murrepiirteiden tiedostaminen ja nimeäminen

Ei-kielitieteilijät käyttävät arkikielessään *murrepiirteen* sijasta sanaa *murresana* (Mieliäinen & Palander 2002: 97). Tutkimuksessani halusin selvittää, mitä murrepiirteitä eteläpohjalaisnuoret tuntevat, ja koska arvelin kyseisen termin aiheuttavan hämmennystä informanteissa, pyysin heitä luettelemaan murrepiirteiden sijasta Etelä-Pohjanmaan murteeseen kuuluvia sanoja tai sanontoja. Tämä oli hyvä ratkaisu, sillä aineiston vastauksissa onkin enimmäkseen sanoja, joissa on jokin murrepiirre. Useimmat informantit eivät ole todennäköisesti siis miettineet koko murresanan merkitystä, koska he eivät ole osanneet erottaa sitä murrepiirteestä. Jotkut harvat oppilaat ovat kuitenkin luetelleet oikeita murresanoja murrepiirteiden sijaan, eli he ovat siis tiedostaneet murresanan todellisen merkityksen. Murresanojen luuttelemisen lisäksi pyysin kertomaan, miten Etelä-Pohjanmaan murre poikkeaa yleiskielestä. Tämän kysymyksen tarkoituksena oli myös saada informantit luettelemaan tietämiään murrepiirteitä sekä murteen tunnistettavia ominaisuuksia.

En keskity tässä tutkimuksessa nuorten luuttelemien murresanojen merkitykseen kohdistuvaan analyysiin. Murresanoja on aineistossani jonkin verran, mutta en katso niiden merkityksen analysointia tarpeelliseksi, sillä keskeistä tutkimuksessani on murrepiirteiden analysointi.

Useimmin mainittu Etelä-Pohjanmaan murteeseen kuuluvista piirteistä on yleiskielen *d*:n vaihtuminen *r*:ksi. Se ilmenee esimerkiksi sanoissa *teherä*, *täyrellinen*, *meirän*, *aharista* ja *lähretää*. Mitkään mainituista sanoista eivät ole varsinaisia murresanoja, vaan

niissä on *d* vaihtunut *r*:ksi. Kahdessa sanassa on mukana myös švaavokaali. *D*:n ja *r*:n vaihtelu on aineistossani myös yleisin kuvaus sitä, miten eteläpohjalainen murre poikkeaa yleiskielestä. Esimerkit (16) ja (17) havainnollistavat piirteen kuvaamista.

(16) D-kirjain sanotaan usein *r*:nä (MI3)

(17) Eroaa siten, että tiettyjä sanoja terävöitetään sanomalla *D R*:nä. (MS7)

Esimerkit (16) ja (17) havainnollistavat sitä, että eteläpohjalaisnuoret selvästi tiedostavat *d*:n vaihtuvan *r*:ksi Etelä-Pohjanmaan murteessa. Informantti MS7 korostaa piirteen terävöittävää vaikutusta kieleen. Tämä murrepiirre on laajalevikkinen läntinen murrepiirre, mikä voi olla yhteydessä siihen, että se on tuttu eteläpohjalaisille nuorille. Laajalevikkiset murrepiirteet yleensä säilyttävät paikkansa kielessä, minkä vuoksi nuoretkin kuulevat sitä vielä puheessa. Yksi syy tämän piirteen suurimpaan mainintamäärään on varmasti myös se, että se on suhteellisen helppo nimetä. Ei-kielitieteilijän on helppo sanoa, että *d* vaihtuu *r*:ksi, ja hän voi myös luottaa siihen, että tulee ymmärretyksi. Tämän murrepiirteen kuvailuissa yhdistyvät täsmällisyyden ja yksityiskohtaisuuden kieli-jatkumot: kuvailut ovat täsmällisyyden näkökulmasta erittäin tarkkoja, ja kieltä on kuvattu yksityiskohtaisella tasolla. Kuvailluista murrepiirteistä tämä on ainoa, jossa informanttien kuvailut vastaavat melko hyvin kielitieteellistä määritelmää.

Myös švaavokaali näyttäisi olevan tuttu piirre eteläpohjalaisnuorille. Se ilmenee esimerkiksi sanoissa *Pohjanmaalta*, *ylypiä* ja *hilijaa*. Tätä murrepiirrettä kuvaillaan myös pohdittaessa eteläpohjalaisen murteen ja yleiskielen eroavaisuuksia. Murrepiirrettä ei osata nimetä kielitieteellisesti, mikä ilmenee esimerkeissä (18) ja (19).

(18) Siinä on [...] tungettu ylimääräisiä vokaaleja sanojen väliin. (NI2)

(19) Sanoja on venytetty mm. lisäämällä vokaaleja. (NS3)

Esimerkkien (18) ja (19) kuvaamat vokaalien lisäykset tarkoittavat tulkintani mukaan švaavokaalia. Se on hyvin elinvoimainen murrepiirre Etelä-Pohjanmaan murteessa ja kuuluu paljon paikallisessa puheessa, mikä vaikuttaa sen tunnettavuuteen. Lisäksi esimerkkien (18) ja (19) informantit mainitsevat lomakkeissaan esimerkkisanoissa švaavo-

kaalin sisältäviä sanoja, joten hyvin todennäköisesti he tarkoittavat švaavokaalia kuvauksellaan vokaalien lisäämisestä. Esimerkissä (18) informantti tosin virheellisesti kertoo vokaaleja lisäävän sanojen väliin, vaikka todellisuudessa vokaalit ovat tietenkin sanojen sisällä. Aineistossa esiintyy myös epämääräisempiä švaavokaaliin viittaavia kuvauksia: eräs informantti mainitsee, että murteessa on ”ylimääräisiä tavuja”. Sillä hän todennäköisesti viittaa švaavokaaliin, joka kasvattaa sanan tavumäärää. Kielijatkumoita tarkastellessa huomaa, että švaavokaalin kuvaukset ovat esimerkeissä (18) ja (19) melko yksityiskohtaisia mutta epätarkkoja. Informantit haluavat kommentoida yksittäistä piirrettä, mutta lingvistisen tiedon puute tekee kommentteista epätarkkoja.

Myös *i*-loppuisten diftongien vaihtuminen pitkäksi vokaaliksi näyttäisi olevan tuttu murrepiirre eteläpohjalaisnuorille. Tämä murrepiirre ilmenee aineistossa esimerkiksi sanoissa *pohjalaanen*, *päissilmäinen* ja *punaanen*. Informantit kuvailevat Etelä-Pohjanmaan murteen venyttävän sanoja ja mainitsevat usein perään esimerkkisanan. Se helpottaa tulkintaani siitä, että informantit viittaavat venyttämällä juuri *i*-loppuisten diftongien muuttumiseen. Tämän murrepiirteen kuvaamistapaa havainnollistavat esimerkit (20) ja (21).

(20) Poikkeaa, sanoja venytetään (esim. punaanen) [...] (NI11)

(21) Poikkeaa, sillä murteessa sanoja usein venytetään punaanen -> punainen [...] (NS5)

Esimerkeissä (20) ja (21) kerrotaan sanojen venyttamisestä esimerkkisanoin. Venyttämällä ei-kielitieteilijät tarkoittavat siis *i*-loppuisten diftongien muuttumista pitkäksi vokaaliksi. Tämä pitkä vokaali luo illuusion sanan venymisestä, mistä kansankielinen nimitys ymmärtääkseni johtuukin. Esimerkeissä (20) ja (21) kielijatkumoista näkyvät yksityiskohtaisuus ja täsmällisyys. Kyseessä on yksityiskohtainen havainto murteenpiirteestä, mutta piirteen kuvailu ei ole täsmällistä: vastauksissa ei kirjoiteta *i*-loppuisten diftongien muuttumisesta pitkäksi vokaaliksi, vaan venyttamisestä.

Ei liene sattumaa, että esimerkkisanana on tämän murrepiirteen kohdalla usein mainittu *punaanen*, sillä sama sana on mukana lomakkeen murrepiirretestissä. Lomakkeiden

vaara aineistonkeruumuotona onkin siinä, että lomakkeen eri kohdista poimitaan vastauksiin kielimuotojen nimityksiä ja kielenpiirteitä (Mielikäinen & Palander 2002: 88–89). On tietenkin mahdoton sanoa, miten paljon kyselyssä mukana ollut murrepiirretesti on vaikuttanut informanttien mainitsemiin sanoihin (ja murrepiirteisiin).

Joitain muita Etelä-Pohjanmaan murteeseen kuuluvia murrepiirteitä sisältävät sanat saavat aineistossa vain yksittäisiä hajamainintoja. Osa informanteista ei osaa nimetä yhtään muresanaa. Kuitenkin kaikki eteläpohjalaiset murrepiirteet esiintyvät vähintään kerran aineistossani mainituissa muresanoissa tai sanonnoissa.

Etelä-Pohjanmaan murteen yleiskielestä poikkeamisen kuvailu on selvästi kuitenkin hankala tehtävä eteläpohjalaisnuorille. Aineistosta on monesti mahdoton tulkita, mitä informantit tarkoittavat. Kuvailut ovat silloin kielijatkumoiden näkökulmasta epätarkkoja ja yleistasoisia. Tämä ilmenee seuraavasta esimerkeistä.

- (22) Kyllä poikkeaa. Sanoista tulee jotenkin epävirallisempia. (NI1)
- (23) Kyllä, se on rennompaa ja helpompi puhua sillä murteella. (MI2)
- (24) Kyllä vähäsen. Sanoja on hieman muunneltu, mutta tarkoitukset ovat samat. (NS10)

Esimerkit (22–24) havainnollistavat sitä, miten informantit enimmäkseen kuvaavat Etelä-Pohjanmaan murteen poikkeavuutta yleiskielestä. Tällaiset kuvailut ovat hankalia analysoitavia, sillä ne viittaavat yleisemmin koko murteeseen kuin johonkin tiettyyn murrepiirteeseen. Esimerkissä (22) mainittu sanojen *epävirallisuus* voi tarkoittaa mitä tahansa murrepiirrettä tai muresanaa. Esimerkissä (23) informantti kertoo puhumisen olevan rennompaa ja helpompaa. Tämä näyttäisi viittaavan yleisemmin koko murteeseen kuin johonkin tiettyyn murrepiirteeseen. Informantti on ymmärtääkseni viitannut ainakin švaavokaaliin. Se on kehittynyt nimenomaan helpottamaan ääntämistä (Lehikoinen 1994: 127). Esimerkissä (24) mainittu sanojen muuntelu voi viitata sekä johonkin murrepiirteeseen että muresanaan (tarkoitus tai merkityshän ei välttämättä muutu, oli kyse sitten kummasta tahansa).

Esimerkkien (22–24) kuvaamat tapaukset heijastavat kansanlingvistisen tutkimuksen ongelmaa ei-kielitieteilijöiden kielenkuvailutyylissä. Johanna Vaattovaaran (2005: 470–471) mukaan kansanlingvistiikan suurimpia haasteita onkin löytää yhteinen kieli tutkijoille ja ei-kielitieteilijöille: miten saada ei-kielitieteilijä kuvaamaan kielestä se, mitä hän haluaa sanoa, ja miten pitäisi tutkijan tulkita se, mitä ei-kielitieteilijä omalla tavallaan sanoo.

Vaikka kaikkia vastauksia murteen poikkeavuudesta yleiskieleen nähden ei ole helppo tulkita, yhdistävä tekijä koko aineistoni vastauksissa on se, että kaikkien informanttien mielestä murre poikkeaa yleiskielestä. Nuoret siis ainakin ymmärtävät käsitteet murre ja yleiskieli sen verran hyvin, että tietävät eteläpohjalaisen murteen olevan erilaista kuin yleiskieli.

3.2.3 Suomen muiden murteiden nimeäminen

Suomen murteet jaetaan nykykäsityksen mukaan kahdeksaan murteeseen. Murteista kuusi kuuluu länsimurteisiin ja kaksi itämurteisiin. Länsimurteisiin lasketaan lounaismurteet, lounaiset välimurteet, hämäläismurteet, eteläpohjalaismurteet, keski- ja pohjoispohjalaiset murteet ja peräpohjalaismurteet. Itämurteisiin kuuluvat savolaismurteet ja kaakkoismurteet. (Wiik 2006: 27) Nämä tieteelliset nimitykset perustuvat osin historiallisiin maakuntiin (savolais-, hämäläis- ja pohjalaismurteet) ja osin sijaintiin viittaavaan ilmansuuntaan (kaakkoismurteet, lounaismurteet ja lounaiset välimurteet) (Palander 2005: 57).

Ei-kielitieteilijät nimeävät murteita hieman eri tavalla kuin lingvistit. Nimitykset perustuvat enimmäkseen maakuntien tai kaupunkien nimiin (esim. Lapin murre, Turun murre). Murteista saatetaan myös puhua maakuntien asukkaiden nimillä (hämäläisten murre). (Palander 2005: 57)

Olin kiinnostunut tutkimaan, mitä murteita eteläpohjalaisnuoret osaavat nimetä ja minäkalaisia nimiä he murteista käyttävät. Pyysin informantteja nimeämään tietämänsä mur-

teet. 37 informantista melkein kaikki ovat osanneet nimetä ainakin yhden murteen, sillä vain 4 informanttia kertoo, ettei osaa nimetä yhtään murretta.

Eteläpohjalaisnuoret ovat nimenneet kyselyssäni murteita enimmäkseen maakunnan mukaan (*Lapin murre*) ja kaupungin mukaan (*Oulun murre*). Valintaperusteet ovat siis tyypillisiä ei-kielitieteilijöille.

Eteläpohjalaisnuorten käyttämät nimitykset Suomen murteista ovat näkyvissä taulukossa 3. Olen jättänyt taulukosta pois vain kerran nimetyt murteet, joita on aineistossani yhteensä 12 kappaletta. Nämä ovat kaupunkien mukaan nimettyjä murteita tai joksinkin epämääräisiä nimeämisiä (esim. *Porin murre*, *pohjoisen murre*). Nämä eivät ole oleellisia tietoja tutkimukseni kannalta, sillä halusin selvittää aineistosta nimenomaan sen, mitkä murteet näyttäisivät olevan selkeästi tiedostetussa asemassa eteläpohjalaisnuorten silmissä.

Taulukko 3. Eteläpohjalaisnuorten nimeämät Suomen murteet

Savon murre, savolainen murre	30
Stadin slangi, Stadin murre, Helsingin slangi, Helsingin murre	18
Turun murre	14
Oulun murre	11
Lapin murre	9
Karjalan murre, karjalainen murre	4
Hämeen murre	3
Rauman murre, Rauman ”giäli”	2
Tampereen murre, Nääsvillen kieli	2
Pääkaupunkiseudun murre	2

Selvästi eniten mainintoja kyselyssäni on saanut savolaismurteet nimillä *Savon murre* ja *savolainen murre*. Mainintoja on yhteensä 30 kappaletta, joten jopa hieman yli 80 % informanteista on maininnut sen. Informanttien savolaismurteista käyttämät nimitykset Savon murre ja savolainen murre muistuttavat kaikista nimityksistä eniten kielitieteellistä nimeä. Aila Mielikäisen ja Marjatta Palanderin (2002: 93) mukaan lingvistisistä murrenimityksistä hämäläis-, pohjalais- ja savolaismurteet ovat tuttuja ei-kielitieteilijöille. Se ainakin selittää sitä, miksi tämä murre on osattu nimetä lingvistisesti melkein oikein.

Kielijatkumoiden näkökulmasta on helppo huomata, että savolaismurteiden saatavuus on korkeaa luokkaa – ei ole sattumaa, että se on eniten mainittu murre.

Myös *Stadin slangi* on usein kommentoinnin kohteena, mitä todistaa eri nimityksineen 18 mainintaa informanttien vastauksissa. Noin joka toinen informanteista on siis maininnut sen. Stadin slangin ohella siitä on käytetty nimityksiä *Stadin murre*, *Helsingin slangi* ja *Helsingin murre*. Kaksi informanttia on viitannut hieman laajemmin *pääkaupunkiseudun murteeseen*. Enää ei siis puhutakaan pelkästään murteesta, vaan Helsingissä käytettävä kieli on slangia. Slangi esiintyy nimessä varmasti juuri sen tunnettavuuden takia: informantit ovat kuulleet Helsingissä puhuttavasta slangista ja käyttävät sitä nimeämisessään. Slangihan ei ylipäättään ole kielitieteellisestä näkökulmasta katsottuna murre.

Helsingin ohella kaupungeista nousevat esille informanttien vastauksissa Turku ja Oulu. *Turun murre* on mainittu 14 kertaa ja *Oulun murre* 11 kertaa. On tavallista, että lounaismurteiden sijaan käytetään nimeä Turun murre tai Rauman murre (Mielikäinen & Palander 2002: 93). Informanttini viittaavat lounaismurteisiin enimmäkseen juuri Turun murteella. Rauman murre saa vain kaksi mainintaa. Kaupungeista myös Oulu on vahvasti esillä. Oulun murteen suosio nimeämisissä selittyy osin sillä, että pohjalaismurteilla viitataan tavallisessa kielenkäytössä yleensä eteläpohjalaisten käyttämään kieleen. Siksi Oululla on keskeinen asema pohjoispohjalaismurteiden nimeämisessä. (Mielikäinen & Palander 2002: 95)

Melkein kaikki kaupunkimurremaininnat ovat isoista, kasvavista kaupungeista (Helsinki, Turku, Oulu ja Tampere). Myös Marjatta Palander (2005: 62–63) on saanut tutkimuksessaan samantapaisia tuloksia kaupunkimurteiden nimeämisestä: etelä- ja pohjoiskarjalaisten nimeämistä murteista kaupunkien nimillä viitattiin eniten Turkuun, Ouluun ja Helsinkiin. Kaupunkeja käytetään murrenimityksissä, koska aluetta ei osata nimetä muilla perusteilla. Nykyihmisille kaupungit ovat muutenkin tärkeitä alueellisen hahmotamisen perusteita, ja kaupunkien omaleimaisuutta korostetaan omalla kielellä. Jos murrealueella on jokin selvä kaupunkikeskus, niin silloin murteeseen viitataan sen nimellä. (Mielikäinen & Palander 2002: 95).

Vaikka maakunnalla olisikin jokin vahva pääkaupunki, saattaa maakunta olla niin hallitseva käsite, että kaupunki jää nimeämisessä toissijaiseksi (Mielikäinen & Palander 2002: 95). Historiallisista maakunnista ovat mainittuina aineistossani Savo, Lappi, Häme ja Karjala. Nämä maakunnat ovat siis nuorten mielikuvissa niin vahvoja käsitteitä, että niistä ei ole löytynyt kaupunkia syrjäyttämään maakuntaa nimeämisessä. Tampere on päässyt nimeämisessä kahdella maininnallaan lähelle Hämettä, jolla on kolme mainintaa. Yleisellä tasolla näyttää siltä, että murteet nimetään kaupungin mukaan, jos se on imagollisesti vahvempi kuin maakunta, johon se kuuluu (esimerkiksi Turku). Vastaavasti murteet nimetään maakunnan mukaan, jos maakunnassa ei ole erityisen mitään vahvaa, valtakunnallisesti tunnettua kaupunkia (esimerkiksi Savo).

On vaikea sanoa, tarkoittavatko eri informantit Hämeen murteella ja Tampereen murteella samaa. Tampere kuuluu Hämeen historialliseen maakuntaan ja nykyiseen Pirkanmaan maakuntaan. Mahdollisesti siis Hämeen ja Tampereen mainitsevien informanttien mielikuvissa on ollut samanlainen murre. Lingvistisen tiedon puute johtaa siihen, että informantit käyttävät siitä useita eri nimiä.

Kielimuotona informanttien vastauksissa on mainittu murteen ja slangin ohella myös *kieli*. Yksi informantti kirjoittaa Rauman ”*giälestä*” ja yksi Nääsvillen kielestä. Rauman yhteydessä mainittu ”*giäli*” viittaa murteen ääntämistapaan, ja Nääsville puolestaan on leikkisä ilmaisu Tampereesta. Tampere (tai ”Nääsville”) on alueena niin vahva, että se on saanut jopa oman kielen murteen sijaan. Mielikäisen ja Palanderin (2002: 93) mukaan ei-kielitieteilijöiden tietämys murteista onkin nykyään jo sillä tasolla, että murteille pyritään antamaan kielen status. Murreyhdistyksetkin pyrkivät laatimaan murteille omia norminmukaisia kirjoitusasuja ja tekemään niistä ikään kuin kirjakieltä.

Mitään mainittavaa eroa murteiden nimeämisessä seinäjokelaisten ja ilmajokelaisten nuorten välillä ei ole. Kummallakin paikkakunnalla yleisimmät murrenimeämiset ovat samoja (Savon murre, Stadin slangi, Oulun murre, Turun murre, Lapin murre). Savon murre on selkeä tilastoykkönen molemmilla paikkakunnilla, mutta muiden nimetyimpien murteiden järjestys vaihtelee hieman Seinäjoen ja Ilmajoen lukiolaisten kesken.

3.3 Kieli-identiteetti ja kielelliset valinnat

Tässä luvussa tarkastelen eteläpohjalaisnuorten käsityksiä omasta murteellisuudestaan. Luvussa 3.3.1 analysoin nuorten arvioita murteellisuudestaan ja syitä, joista murteellisuus tai murteettomuus johtuu. Luvussa 3.3.2 tarkastelun kohteena ovat nuorten ajatukset siitä, mitä murre kertoo puhujasta. Luvussa 3.3.3 keskityn nuorten käsityksiin tilanteiden ja ihmisten vaikutuksista murteellisuuteen. Luku 3.3 alalukuineen perustuu lomakkeeni kysymyksiin 8–13 (ks. LIITE).

3.3.1 Käsitykset omasta murteellisuudesta

Eteläpohjalaisnuoret näyttävät olevan sitä mieltä, että he käyttävät puhuessaan murretta. 37 informantista 33 tiedostaa puhuvansa ainakin osittain murteellisesti. Eroja Seinäjoen ja Ilmajoen välillä ei ole, sillä kummankin paikkakunnan nuoret kertovat käyttävänsä murretta. Myöskään perusteluissa ei ole minkäänlaisia eroavaisuuksia. Arviot murteellisuuden määrästä vaihtelevat muutamien muresanojen tai -piirteiden käytöstä täysin murteelliseen puhetapaan. Murteen käytön myöntävistä informanteista neljä kertoo luulleensa, että heidän omassa puheessansa ei ole lainkaan murretta, mutta muut ovat kertooneet Etelä-Pohjanmaan murteen kuuluvan heidän puheessansa. Neljä informanttia kertoo yrittävänsä vältellä murteellisuuksia, mutta hekin tiedostavat käyttävänsä murretta ainakin jonkin verran puheessaan. Vain neljä informanttia kieltää kokonaan käyttävänsä murretta.

Informantit arvioivat murteellisuuden johtuvan siitä, että he ovat kasvaneet murteellisessa kieliympäristössä ja tottuneet siihen. Murre on luonnollinen osa omaa puhetapaa, eikä sitä osata aina edes huomata. Informantit kertovatkin murteen tulevan *itsestään*, *luonnostaan*, *huomaamatta* ja *automaattisesti*, eli murteen käyttö ei usein ole tietoisien valinnan seurausta. Murteen käyttöä perustellaan myös *hauskuudella* ja *persoonallisuudella*, jolloin sen käyttö on ainakin osin tietoisien valinnan seurausta. Murteellisen puhetavan luonnollisuus murteen käytön taustalla ilmenee esimerkeistä (25) ja (26), joiden informantit tiedostavat murteen kuuluvan heidän puheessansa ja ymmärtävät itsekkin syyn siihen.

(25) Kyllä, sitä on tarttunut väkisinkin kotona. (NS6)

(26) Käytän, se tulee luonnostaan kun on täällä koko ikänsä ollu. (NI7)

Perhe vaikuttaa selvästi puhujan omaan murteellisuuteen. Ilmeisesti esimerkin (25) informantin vanhemmat puhuvat vahvaa murretta. Informantilla ei oikeastaan ole edes ollut mahdollisuutta toisenlaisen puhutavan omaksumiseen, sillä murre on *wäkisinkin* tarttunut hänen suuhunsa. Hänen puhetapansa ei ilmeisesti ole kuitenkaan täysin murteellinen, sillä kirjoittaa partitiivimuotoisesti ”*sitä* on tarttunut...”. Murteellisuuden luonnollisuus ilmenee myös esimerkistä (26). Informantti viittaa hieman edellistä esimerkkiä laajemmin siihen, mistä murre on tullut omaan puheeseen: perheen ohella koko murretta puhuva ympäristö on vaikuttanut omaan murteellisuuteen. Informantti on asunut koko ikänsä samassa Etelä-Pohjanmaan murretta puhuvassa kieliyhteisössä, ja murre on siksi luonnollinen osa hänen puhettaan.

Murteellisessa kieliympäristössä kasvaminen saattaa jättää jälkeensä puhujaan, vaikka itse ajattelisikin puhuvansa murteetonta kieltä. Esimerkkien (26) ja (27) tapaan seuraavassa esimerkissä (27) on kyse murteellisuuden luonnollisuudesta, mutta esimerkissä (27) informantti ei ole tiedostanut käyttävänsä murretta puheessaan.

(27) Omasta mielestäni en, mutta muut sanoo että käytän. Luulen, että oon ite niin tottunu, etten oikeen huomaa. Mulle on turku ja porilaaset tutut sanonut, että mun murre olis vahva. (NS4)

Esimerkin (27) informantti ei oman käsityksensä mukaan käytä murretta, mutta hän tietää muilta kuulemansa perusteella murteen kuuluvan puheessaan. Kuten hän itsekin arvioi, murteeseen voi tottua niin, että sen käyttäminen on tiedostamatonta. Murteesta muodostuu silloin ensisijainen puhetapa, jolloin sen eriävyyttä yleiskielestä voi olla vaikea huomata. Ainakin informantin NS4 kohdalla näin näyttää todella olevan, sillä murre näkyy myös hänen kirjoituksessaan esimerkiksi siinä, että jälkitavujen *i-*loppuisen diftongin tilalla on pitkä vokaali (*oikeen, porilaaset*). Tilanne on samanlainen todennäköisesti muidenkin sellaisten informanttien kohdalla, jotka kertovat, että eivät mielestään käytä murretta. Murre asettuu siis luonnostaan murteellisella alueella kasvaneiden puheeseen, mutta siinä on eroja, tiedostavatko puhujat käyttävänsä murretta vai

ei. Tietenkin on mahdollista, että sellaiset puhujat, jotka kiistävät käyttävänsä murretta, voivat olla jopa täysin murteettomia tai käyttävät hyvin yleiskielenomaisia variantteja.

Murteellisessa kieliympäristössä kasvaminen voi johtaa jopa siihen, että itseään on helpompi ilmaista murteella, kun yleiskielestä ei löydy sopivaa vastinetta halutulle ilmaisulle. Murteellisesti puhuminen on silloin luonnollisempaa kuin yleiskielen käyttö. Joikin murrekana voi myös olla niin erityislaatuinen, että puhuja ei tiedä sille yleiskielistä vastinetta tai ei saisi yleiskielisellä vastineella ilmaisuaan haluamansa kaltaiseksi. Tämä ilmenee esimerkeistä (28) ja (29).

- (28) olen tottunut siihen ja [...] minusta tuntuu, että saan esitettyä asiani voimakkaammin kun käytän murretta. (NI12)
- (29) Käytän ainakin joitain sanoja. Ne tulevat automaattisesti ja joillekin sanoille en edes tiedä ”oikeaa” vastinetta. (NI10)

Esimerkistä (28) on huomattavissa, että murteellisen puhutavan omaksunut puhuja saa murretta käyttämällä ilmaisuunsa haluamaansa voimaa, mitä yleiskieli ei välttämättä tekisi. Voimakkaalla asian esittämisellä informantti viitanee tietynlaisiin murresanoihin tai murrepiirteisiin, jotka tekevät kielestä voimakkaamman kuuloista. Tällaisia murrepiirteitä voivat olla esimerkiksi yleiskielen *d:n* vaihtuminen *r:ksi* tai švaavokaali. Tietenkin se on yksilökohtaista, mikä kenenkin mielestä kuulostaa voimakkaalta. Informantti NI12 kokee murteen olevan voimakasta kielenkäyttöä, ja yleiskieli saattaa hänen mielestään olla liian kevyttä tai heikkoa hänen itseilmaisunsa kannalta.

Esimerkissä (29) informantti kertoo käyttävänsä sellaisia murre sanoja, joille hän ei tiedä murteettomia vastineita (”*oikealla*” informantti viitanee yleiskieleen tai kirjakieleen). Hän mainitsee lomakkeessaan esimerkiksi sanat *pöyröö*, *lesta* ja *porsta*. Pöyröön kaltaisia sanoja voi olla hankala kääntää yleiskielelle, sillä niihin voi liittyä sellaisia vivahteita, joita yleiskielen lähimmissä vastineissa ei ole. Siksi murteellinen muoto voi olla puhujalle luonnollisin tapa ilmaista asia juuri niin kuin haluaa. Murteellisuutta kuvaa hyvin tietynlainen vaivattomuus: murteellinen puhe tulee helposti ja vaivattomasti, kun taas yleiskielen käyttö vaatisi enemmän vaivaa. Koko ikänsä murteellisessa ympäristös-

sä eläneiden kohdalla on myös mahdollista, että puhuja luulee jonkin murteellisen sanan olevan yleiskieltä, jos hän ei ole kuullut siitä käytettävän mitään muuta kuin murteellista muotoa. Murre voi ikään kuin ottaa standardin kielen aseman puhujan kielenkäytössä. Tähän samaan asiaan viittaavat aineistossani esiintyvät kommentit eteläpohjalaismurteen normaaliudesta ja tavanomaisuudesta.

Vaikka suurin osa aineistoni informanteista tietääkin käyttävänsä murretta, osa heistä pyrkii välttelemään murteen käyttöä. Syyt voivat olla esimerkiksi perhetaustassa tai omassa kieli-identiteetissä. Esimerkissä (30) informantti ei yksinkertaisesti koe murteen sopivan omaan kieli-identiteettiin ja käyttää sitä vain vahingossa.

- (30) Silloin tällöin, mutta todella harvoin ja silloinkin vahingossa. En tunne itseäni eteläpohjalaiseksi, eikä E-P:n murre tunnu ”omalta kieleltä”. (NS8)

Esimerkin (30) informantti on tehnyt selkeästi tietoisien valinnan vältellä murteen käyttöä, koska hän ei tunne sen kuuluvan omaan identiteettiinsä. Se, että murteellisia sanoja tai muotoja hänen puheessaan joskus vahingossa esiintyy, kertoo jälleen siitä, että murre tarttuu kieleen helposti, jos kasvaa vahvasti murteellisessa ympäristössä. Vaikka murretta ei haluaisikaan käyttää, se pääsee silti helposti livahtamaan mukaan puheeseen. Tietoisella välttelyllä murteen määrän voi tietenkin saada vähenemään omasta puheesta. Esimerkin (30) informantin identiteettiin ei selvästikään kuulu eteläpohjalaisuus eikä eteläpohjalainen murre. Hän rakentaa identiteettiään tietoisilla valinnoilla haluamaansa suuntaan ja suhtautuu kielteisesti murteeseen ja eteläpohjalaisuuteen yleensäkin.

Eteläpohjalaisnuoret pitävät eteläpohjalaista murretta maskuliinisena, ja se voi olla naispuolisilla informanteilla syy olla käyttämättä murretta. Esimerkissä (31) naispuolinen informantti kokee maskuliinisen murteen epäsovivana itselleen.

- (31) Kyllä täytyy myöntää, että väistämättä sanat leviää silloin tällöin, vaikka yritän sitä välttää, koska mielestäni Etelä-Pohjanmaan murre ei sovi naisen suuhun. (NS2)

Esimerkin (31) kommentti vastaa melko hyvin Harri Mantilan (2004: 330–331) kieli-identiteettimääritelmää eteläpohjalaismurteesta. Murre on luonteeltaan vahvasti maskuliininen. Jos eteläpohjalainen puhuja ei halua omaan identiteettiinsä sisäistää maskuliinisuuden tai maalaisuuden piirteitä, joutuu eteläpohjalaismurre siirtymään syrjään puheesta. Murrepiirteet voivat saada kielteisen arvostuksen puhujalta, ja silloin puhuja pyrkii valikoimaan puheeseensa sellaisia variantteja, joiden hän katsoo paremmin sopivan haluamaansa identiteettikuvaan. Informantti NS2 kertoo lomakkeessaan pääkaupunkiseudulla vieraillessaan välttelevänsä murteellisuuksia, mikä myös vahvistaa sitä, että eteläpohjalaismurteen ja pääkaupunkiseudun puhekielen välillä on suuri ero siinä, minkälaisia identiteettejä ne edustavat.

Aineistoni informantit, jotka kieltävät kokonaan käyttävänsä murretta, kertovat murteettomuuden syyksi yleiskielen luonnollisuuden, murteeseen tottumattomuuden ja sen, että alkuperäinen kotipaikkakunta ei ole Etelä-Pohjanmaalla. Varsinkin muualta Etelä-Pohjanmaalle muuttaneiden informanttien murteettomuus on helppo ymmärtää. Etelä-Pohjanmaalla koko ikänsä eläneiden murteettomuuskin on ymmärrettävää, jos esimerkiksi vanhemmat ovat muuttaneet paikkakunnalle muualta ja puhuvat yleiskieltä. Silloin yleiskieli voi tuntua luonnollisemmalta, vaikka kuulisikin murretta puhuttavan ympäristössä. Eri asia on tietenkin se, onko murteellisuuden kieltävien informanttien puhe todellisuudessa täysin murteetonta. Siihen tämä tutkimus ei kuitenkaan anna vastausta.

Näyttää siis siltä, että eteläpohjalaiset nuoret ovat murteellisia, osa tahtomattaankin. Nuoret ovat myös yleisesti ottaen sitä mieltä, että murteiden säilyvyys ja eläminen on tärkeää. Noin puolet informanteista on sitä mieltä, että suomalaisten pitäisi puhua omaa murrettaan. Loputkin ovat sitä mieltä, että kaikki saavat puhua niin kuin haluavat, eli yksikään informantti ei varsinaisesti vastusta murteiden käyttöä. Nuorten mukaan murteet elävöittävät kieltä ja tekevät ihmisistä erilaisia. Murteet myös tuovat väriä, vivahteita, arvokkuutta ja mielenkiintoisuutta kieleen, eli murteet ovat suomen kielelle rikkaus. Nuorten mukaan ainoastaan virallisemmissa tai asiallisemmissa tilanteissa ihmisten on syytä pohtia, onko murre sopivaa puheessa.

3.3.2 Mitä murre kertoo puhujasta?

Tutkin tutkimuksessani sitä, ajattelevatko eteläpohjalaisnuoret murteen käytön tai käyttämättömyyden vaikuttavan siihen, mitä muut ajattelevat heistä. Tarkoituksena oli selvittää, kokevatko nuoret murteen kenties häpeällisenä asiana vai jopa ylpeyden aiheena. Olin myös kiinnostunut tutkimaan, millaisia positiivisia ja negatiivisia konnotaatioita murteellisuus liittyy puhujaan nuorten mielestä. Keskeistä oli myös se, ajattelevatko nuoret ylipäättään murteen olevan niin merkittävä asia, että sillä jotain vaikutusta omaan olemukseen muiden silmissä on.

Informanteista 24 kertoo murteella olevan vaikutusta siihen, mitä muut ajattelevat heistä. 13 informanttia puolestaan arvelee, että murteella ei ole vaikutusta asiaan. Yleisesti ottaen murteen vaikutuksen omaan kuvaan kiistäneiden informanttien perustelut ovat melko lyhyitä tai niitä ei ole ollenkaan. Jotkut kuitenkin perustelevat tarkemmin, miksi murre ei vaikuta omaan kuvaan. Murre voi olla toissijaista muiden itsestä kertovien asioiden vuoksi, mikä ilmenee esimerkiksi (32).

(32) ei vaan se asia mitä puhun ja pukeudun (MS5)

Esimerkin (32) informantin mukaan murteellisuudella ei ole vaikutusta siihen, millaisena muut häntä pitävät ja mitä he ajattelevat hänestä. Vastauksesta ei tosin käy ilmi, tarkoittaako informantti, että murteen käytöllä ei ole vaikutusta vai että murteettomuudella ei ole vaikutusta. Kyse lienee kuitenkin murteen käytöstä, koska informantti kertoo lomakkeessaan käyttävänsä murretta. Tärkeämpää on sen sijaan se, mitä puhuu ja millaisia vaatteita käyttää. Informantin vastauksesta on tulkittavissa, että murre ei saa leimata käyttäjänsä ainakaan kielteisessä mielessä. Kommunikaatiotilanteissa puheenvuoron ulkomuotoon ei siis saisi niinkään kiinnittää huomiota, vaan itse sisältöön. On selvää, että informantilla on melko vahva kielellinen itsetunto: murre ei ole häpeiltävä asia eikä se kerro hänestä mitään. Ei ole tärkeää, miten puhuu, vaan mitä puhuu.

Murteellisuuden vaikutus muiden käsityksiin saattaa myös riippua siitä, kuka murretta kuuntelee. Esimerkissä (33) pohditaan asiaa monelta kantilta.

- (33) En usko, että se vaikuttaa paljoa. Etelä-Pohjalaisia se ei ainakaan tunnu haittaavaan mutta ulkopaikkakuntalaisia voi ärsyttää. (NI12)

Esimerkin (33) informantti on vastannut kysymykseen sikäli mielenkiintoisella tavalla, että hän jakaa kysymyksen ”muut” kahteen ryhmään, eteläpohjalaisiin ja ulkopaikkakuntalaisiin. Edellisen esimerkin tapaan tästäkään vastauksesta ei itse asiassa käy ilmi, tarkoittaako informantti *se*-pronominilla murteen käyttöä vai käyttämättömyyttä, mutta oletan hänen tarkoittavan murteen käyttöä. Eteläpohjalaisten käsityksiin puhujasta ei murteen käyttö vaikuta kielteisesti, koska murre on niin tuttua ja tavanomaista kaikille. Ulkopaikkakuntalaiset sen sijaan voivat ärsyntyä murteellisuudesta ja suhtautua mahdollisesti kielteisesti puhujaan. Voisikin kuvitella, että murteen käyttämättömyys aiheuttaisi juuri päinvastaisia reaktioita: paikalliset voisivat suhtautua murretta hyljeksivään puhujaan kielteisesti, koska he saattaisivat pitää sellaista teennäisenä hienosteluna. Vastaavasti ulkopaikkakuntalaisille murteettomuus ei antaisi mitään syytä suhtautua ainakaan kielteisesti puhujaan. Murteen käyttö tai käyttämättömyys voi siis aiheuttaa hyvinkin erilaisia reaktioita muissa riippuen siitä, kenen näkökulmasta asiaa milloinkin katsotaan.

Eteläpohjalaisnuorten mukaan murteen käyttö saattaa paljastaa monenlaisia asioita puhujasta. Tällaisia asioita voivat olla esimerkiksi maakunta ja siihen liitettävät stereotypiat, mikä ilmenee esimerkeistä (34) ja (35).

- (34) Murre kertoo mistä olet tullut, joten kyllä sen käyttö vaikuttaa. Ehkä sen käyttö saattaa laukaista vastapuolella stereotyyppisen kuvan puhujasta, jonka voi kuitenkin rikkoa. (MS8)
- (35) Jos käytän murretta niin kyllä muut heti huomaavat, että olen pohjalainen. Ylpeänä puhun murteella. (NI6)

Murteellisuudella näyttäisi esimerkkien (34) ja (35) perusteella olevan ainakin se vaikutus muihin, että he osaavat päätellä, mistä päin Suomea puhuja on kotoisin. Esimerkissä (34) informantti epäilee murteen laukaisevan muissa stereotypioita, joita voi kuitenkin poistaa myöhemmin. Stereotypioilla informantti tarkoittanee sellaisia kielteisiä ominaisuuksia, jotka ovat ominaisia eteläpohjalaisuudelle, kuten junttimaisuus tai jääräpäisyys.

Uskon informantin tarkoittavan tässä yhteydessä kielteisiä stereotypioita, sillä kukaan tuskin haluaisi myöhemmin muuttaa murteen tuottamaa käsitystä itsestä ahkerana, rehtinä ja suorasekäisenä ihmisenä. Stereotypiat voivat kuitenkin olla myönteisiäkin, kuten esimerkiksi (35) ilmenee: murteen käyttö kertoo puhujan olevan pohjalainen, ja sitä kannattaa käyttää ylpeänä. Ylpeyden taustalla on tietenkin se, että eteläpohjalainen murre liittää puhujaansa myönteisiä arvoja, kuten ahkeruuden ja rehellisyyden. Juuristaan ylpeä eteläpohjalainen käyttää mielellään kotiseutunsa murretta, koska se osaltaan vaikuttaa siihen, että hänestä muodostuu myönteinen käsitys muille.

Vaikka murteen käyttö voikin liittää puhujaan positiivisia eteläpohjalaisuuteen mielletäviä ominaisuuksia, se saattaa olla vaikutukseltaan myös päinvastainen. Informanttien mukaan murre saattaa tehdä puhujastaan *juntin*, *hiljaisen* tai *juopon*. Puhujasta voi tulla myös suorastaan *tyhmä*, mikä ilmenee esimerkeistä (36) ja (37).

(36) Jossain virallisissa paikoissa murteen käyttö voi antaa vähän tyhmän kuvan. (MI3)

(37) Etelä-Pohjanmaan murre antaa mielestäni henkilöstä, erityisesti naisesta, tyhmän kuvan. (NS2)

Murre voi olla sopimatonta tietyissä tilanteissa, kuten esimerkiksi (36) käy ilmi. Virallisilla paikoilla informantti tarkoittanee esimerkiksi asiointitilanteita erilaisissa toimitoissa. Mitä murteen tuoma tyhmyys sitten on? Ilmeisesti informantti tarkoittaa sillä eteläpohjalaisuuteen mielletäviä negatiivisia ominaisuuksia, kuten junttiutta. Murteen käyttöä pitäisi siis ymmärtää välttää tällaisissa virallisissa paikoissa, sillä se leimaa puhujansa typeryydeksi, joka ei ymmärrä, miten missäkin saa puhua. Nämä viralliset paikat liittyvät muutenkin kaupunkikulttuuriin, joten eteläpohjalaisen murteen maalaisuus saa aikaan vakavan ristiriidan sen kanssa. Olisi mielenkiintoista tietää, sopisiko nuorten mielestä esimerkiksi kaupunkilaistyylinen Helsingin puhekieli virallisiin paikkoihin, vai vaatiiko virallisuus aina ehdottoman siistiä yleiskieltä.

Esimerkissä (37) on kyse samasta asiasta, eli murre tekee ihmisestä tyhmän. Informantti NS2 korostaa, että tyhmyys ilmenee erityisesti eteläpohjalaista murretta puhuvassa nai-

sessä. Taustalla voi olla se, että eteläpohjalainen murre on informanttien mukaan maskuliinista. Naisen ei siis pidä käyttää murretta, joka saa hänet kuulostamaan maalaisjuntilta. Kovin suotavaa se ei kuitenkaan ole miehillekään. Informantti NS2:n mukaan Etelä-Pohjanmaan murretta pitäisi vältellä, jos ei halua muiden pitävän itseään tyhmänä.

Eteläpohjalainen murre on luonteeltaan niin maalainen, että se saattaa muuttaa kaupunkilaisenkin maalaiseksi. Esimerkki (38) havainnollistaa tätä.

- (38) Kun puhun murteella, mietin että luulevatko kaikki minua maalaiseksi jostain peräkyliltä. Tämä tilanne ilmestyy Etelä-Suomessa, erityisesti pääkaupunkiseudulla. (NS6)

Esimerkin (38) informantin mukaan eteläpohjalainen murre selvästi liitetään maalaisuuden kielteisessä merkityksessä. Murteen leima maalaismurteena on niin vahva, että Seinäjoelta kotoisin oleva kaupunkilainenkin muuttuu helposti peräkylien maalaiseksi. Vastakkainasettelu korostuu erityisesti pääkaupunkiseudulla, suomalaisen kaupunkilaisuuden ytimessä. Siellä murteen käyttö auttamatta sulkee henkilön ulos kaupunkikuvas-
ta. Asia ei kuitenkaan ole ainakaan kaikille murretta puhuville mikään ongelma, sillä informantti NS6 kertoo käyttävänsä murretta ja on sitä mieltä, että ihmisten pitäisi puhua murretta. Ei siis ole niin vakavaa, vaikka murre saattaakin vääristää omaa kotitautaa muiden silmissä, jos itse on ylpeä murteestaan ja taustastaan. Tietenkin toiset saattavat kokea olonsa kiusalliseksi, jos he kokevat murteen leimaavan heidät maalaisiksi, vaikka eivät itse kokisi sellaisia olevansa. Silloin murre voi aiheuttaa häpeän tunteita.

Joillekin on yhdentekevää, mitä murre heistä kertoo tai mitä se saa muut ajattelemaan heistä. Esimerkin (39) informantti ei välitä muiden suhtautumisesta lainkaan.

- (39) Pitäkööt millaasena haluavat. Moon minä ja sillä klaari. Ja ylypiä! (NS4)

Esimerkin (39) informantin kommentista on helposti huomattavissa pohjalainen itsevarmuus. Hän ei pidä tärkeänä sitä, minkälaisia tuntemuksia hänen murteellisuus herättää muissa. Hänen identiteettiinsä kuuluu eteläpohjalaisuus, joka saa kuulua myös puheessa. Murteellisuus voi siis olla niin luonnollinen osa omaa minuutta, ettei ole syytä

alkaa miettiä, mitä se itsestä kertoo. Juuristaan ylpeä, itsevarma ihminen antaa oman kielensä tulla sellaisena kuin hän on sitä tottunut puhumaan.

Tiivistäen voisi sanoa, että käsitykset murteellisuuden vaikutuksesta omaan minään vaihtelevat yksilöittäin. Osa eteläpohjalaisnuorista ei usko murteen käytöstä olevan mitään haittaa, sillä eteläpohjalainen murre liittää puhujaansa myönteisiä ominaisuuksia. Jotkut puolestaan uskovat murteen tekävän puhujastaan tyhmän tai liittävän puhujaan sellaisia negatiivisia ominaisuuksia, joita hänessä ei todellisuudessa ole. Osa taas ajattelee, ettei murteella ole yksinkertaisesti mitään vaikutusta siihen, mitä muut heistä ajattelevat. Jotkut myös ovat sitä mieltä, ettei ole lainkaan tärkeää, mitä muut heistä ja heidän murteestansa ajattelevat.

3.3.3 Tilanteiden ja muiden ihmisten vaikutus murteellisuuteen

Keskityin tutkimuksessani myös siihen, miten eteläpohjalaisnuoret kokevat tilanteiden ja muiden ihmisten vaikuttavan heidän omaan puhetapaansa. Informanttien kommentista käy ilmi, että tilanteilla on vaikutusta omaan murteellisuuteensa. Vain muutama informantti kertoo puhuvansa joka tilanteessa samalla tavalla. Tilanne on samanlainen lähipiirin vaikutuksen suhteen: muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta kaikki ovat sitä mieltä, että perhe, ystävät ja sukulaiset vaikuttavat heidän puhetapaansa.

Tilanteet ja ihmiset voivat vaikuttaa puhujan murteellisuuteen kahdella tavalla: joko ne lisäävät murteellisuutta tai vähentävät sitä. Melkein kaikki informanttien kommentit murteellisuuteen vaikuttavista tilanteista kertovat tilanteiden vähentävän murteellisuutta. Informantit mieltävät tällaiset tilanteet virallisiksi ja kokevat, ettei murre sovi sellaisiin tilanteisiin. Esimerkiksi kouluinstituutioon liittyvät tilanteet vähentävät murteellisuutta, kuten esimerkeistä (40) ja (41) käy ilmi.

(40) No puhun vähän sillälaila kuin tilanteeseen sopii, esim. opettajille puhun virallisemmin kuin kavereille. (NI1)

(41) Esitelmissä yritän käyttää ”yleiskieltä”. Muuten puhun aina samalla tavalla. (NS4)

Esimerkit (40) ja (41) havainnollistavat sitä, että murre ei välttämättä sovi kouluun. Esimerkin (40) informantti kertoo valikoivansa puhetyylin tilanteen mukaan, jolloin opettaja on erilaisessa asemassa kuin kaverit. Virallisella tyyllillä informantti tarkoittaa huoliteltua yleiskieltä, josta enimmäkseen murteellisuudet on karsittu pois. Eteläpohjalaisella murteella näyttäisi olevan sellainen luonne, että se sopii paremmin epämuodollisiin tilanteisiin. Silloin kun hoidetaan asioita ja kommunikoidaan muiden kuin lähipiiriin kuuluvien kanssa ei-arkisista aiheista, käytetään mieluummin yleiskieltä kuin murretta. Esimerkki (41) tukee tätä: esitelmä (koulussa) mielletään sellaiseksi tilanteeksi, jossa murretta ei sovi käyttää. Kyseessä on virallisuontoinen puheenvuoro, jolla on yleisö. Tilanne vaatii muodollisempaa kieltä kuin mitä arkinen murre on. Samojen ihmisten eli muiden oppilaiden kanssa voidaan käyttää murretta esimerkiksi välitunneilla koulun käytävillä, jolloin puheenaiheet ovat vapaampia eikä kyseessä ole muodollinen puhetilanne.

Myös sillä on merkitystä murteellisuuteen, missä puhuja kulloinkin on. Toisella murrealueella murteellisuuden määrä voi muuttua puheessa, kuten esimerkeistä (42) ja (43) selviää.

(42) Pääkaupunkiseudulla vieraillessani yritän häivyttää Etelä-Pohjanmaan murteen piirteitä puheestani. (NS2)

(43) Puhun aina melko samalla tavalla paitsi Helsingissä murretta on kivempi puhua, että muut tietää, etten oo paikallisia. (NI2)

Esimerkit (42) ja (43) havainnollistavat toisen kaupungin kahdenlaisia vaikutuksia murteellisuuteen. Esimerkin (42) informantti pyrkii tekemään kielestään neutraalimpaa ollessaan pääkaupunkiseudulla, sillä hän ei halua erottua joukosta vaan sulautua siihen. Hänen kieli-identiteettinsä on feminiininen ja kaupunkilainen, ja eteläpohjalainen murre ei tue tätä identiteettiä. Siksi vääränlaista viestiä välittävät murrepiirteet pitää saada pois puheesta. Esimerkissä (43) tilanne on juuri päinvastainen: informantti korostaa murteellisuuttaan tehdäkseen selväksi, että ei ole paikallinen. Hän ei halua itseään pidettävän helsinkiläisenä ja puhuu siksi vahvaa murretta, joka viestii hänen tulevan Etelä-Pohjanmaalta. Hän kertookin lomakkeessaan haluavansa näyttää muille, että eteläpohjalaista murretta puhuvat eivät välttämättä ole puukkojen kanssa tappelevia junteja. Mur-

retta voi siis hyödyntää monenlaiseen viestintään: hylkäämällä se voidaan sulautua joukkoon ja korostamalla sitä voidaan tuoda esille oma poikkeavuus.

Eteläpohjalaisnuoret korostavat sitä, että murre sopii hyvin humoristisiin tilanteisiin. Murteesta tulee sellaisissa tilanteissa tietynlainen tehokeino. Esimerkeissä (44) ja (45) informantit kertovat käyttävänsä murretta juuri humoristisuutta tavoitellessa.

(44) Pyrin puhumaan neutraalisti, mutta usein huvitusmielessä puhumme murretta, se ei kuitenkaan tule aivan luonnostaan (NS11)

(45) Puhun yleensä samalla tavalla. Joskus suosin murretta humoristisemman efektin luomiseksi. (MS7)

Eteläpohjalaisnuoret kuvaavat kotiseutunsa murretta humoristiseksi. Esimerkit (44) ja (45) havainnollistavat sitä, että he myös käyttävät sitä sellaisissa tilanteissa, jossa he katsovat huumorin olevan paikallaan. Esimerkin (44) informantti tarkoittaa neutraalilla puhetyylillään todennäköisesti yleiskieltä, ja murre ei ole hänelle luonnollinen tapa puhua. Esimerkin (45) informantti kertoo puhuvansa yleensä samalla tavalla, ja aiemmin lomakkeessaan hän kertoo puhuvansa enimmäkseen yleiskielellä. Näyttää siis siltä, että eteläpohjalainen murre tarjoaa mahdollisuuden humoristisuuteen erityisesti sellaisille puhujille, jotka käyttävät muuten yleiskieltä. Onkin ymmärrettävää, että jos murre on ensisijaisen kielen asemassa, se tuskin tuntuu erityisen hauskalta. Humoristisuus saattaa kummuta siitä, että murre muuttaa jonkin ilmaisun erilaiseen, hauskaksi mielleltävään muotoon. Humoristisissa tilanteissa oletettavasti keskustelukumppanitkin ovat sellaisia, jotka ymmärtävät murteellisten muotojen merkityksen. Silloin eteläpohjalaismurteesta muodostuu yhdistävä tekijä puhujien välille, ja sen avulla saadaan tietynlaista huumoria keskustelutilanteisiin.

Erilaisten tilanteiden ohella myös ihmiset vaikuttavat murteellisuuteen. Tietenkin välillä on mahdoton sanoa, johtuuko murteellisuuden muuttuminen tilanteesta vai ihmisistä, sillä usein ne molemmat vaikuttavat yhtäaikaaisesti puhujan käyttämään kieleen.

Kodin merkitystä puhemuodon vaikuttimena ei voi kiistää, sillä ensisijaisesti puhetaapaan näyttävät vaikuttavan puhujan omat vanhemmat. Tämä ilmenee esimerkeistä (46) ja (47).

(46) Vanhemmat vaikuttaa paljon. Varsinkin, kun isä puhuu paljon murren sanoilla, niin ne jäävät päähän. (NI12)

(47) Kyllä vaikuttaa. Kun vanhemmat eivät puhu murretta, ei se ole myöskään itselleni tarttunut. (MS4)

Vanhempien tarjoaman mallin vaikutus puhetapaan näyttää olevan kiistaton. Esimerkin (46) informantin isän käyttämät murren sanat ovat jääneet myös hänen omaan käyttöönsä. Esimerkissä (47) tilanne on päinvastainen: informantin vanhemmat eivät puhu murretta, ja se on syy siihen, miksi myöskään informantti itse ei käytä murretta. Asian voisi tiivistää niin, että kieli kuin kieli tarttuu puhujaan, oli se sitten millaista tahansa muodoltaan.

Vanhempien ohella informantit pitävät ystäviensä vaikutusta puhetapaansa suurena. Ystävien vaikutus näkyy erityisesti siinä, että heidän käyttämänsä murren sanat jäävät myös omaan käyttöön. Murteen tarttuvuuden kommentoinnin ohella informantit kertovat hieman tarkemmin, että murretta käytetään erityisesti silloin, kun muutkin käyttävät sitä. Esimerkit (48) ja (49) havainnollistavat muiden vaikutusta murteellisuuteen.

(48) Murre pysyy enemmän päällä muidenkin sitä käyttäessä (MI4)

(49) Vaikuttaa ehdottomasti. Asun maalla, joten siellä asuvien kavereiden kanssa puhun käyttäen murretta, mutta muualla asuvien kavereiden kanssa puhun yleiskieltä. (NS12)

Puhetapa saattaa mukautua sen mukaan, millaista kieltä keskustelukumppanit käyttävät. Esimerkin (48) informantti kertoo murteellisuuden kasvavan, jos muutkin puhuvat murretta. Kyse on siitä, että murre yhdistää ihmisiä. On helppo puhua murretta, jos se on tuttu ja yhteinen kaikille puhujille. Sen sijaan murre saa väistyä, jos se ei ole kaikille tuttu puhemuoto, kuten esimerkistä (49) käy ilmi. Informantti NS12 kertoo, että maalla hän käyttää murretta, mutta muualla asuvien kavereidensa kanssa yleiskieli on parempi vaihtoehto. Murre voisi kenties sitä ymmärtämättömille aiheuttaa turhia ymmärtämis-

vaikeuksia, ja siksi on parempi jättää murre pois puheesta. Taustalla voi olla myös se, että informantti voi uskoa murteen leimaavan häntä kielteisillä ominaisuuksilla. Todennäköisesti syynä on kuitenkin helppouden ja ymmärrettävyyden tavoittelu keskustelussa, sillä kotiseudullaan informantti kertoo käyttävänsä murretta (eli ei koe sitä vääränlaisena omaan kieli-identiteettiinsä).

Oman kotiseudun murretta käytetään siis sellaisten ihmisten kanssa, joiden kanssa se voidaan jakaa helposti. Murre myös tarttuu helposti omalla kotiseudulla, jos omaan lähipiiriin kuuluvat henkilöt käyttävät sitä. Kuitenkin myös muualla asuvien omaan lähipiiriin kuuluvien ihmisten murre voi tarttua, vaikka se olisikin hyvin erilaista kuin oma murre. Esimerkki (50) havainnollistaa tätä.

- (50) Puhun usein joka paikassa samalla tavalla, mutta koska sukulaisiani asuu ympäri Suomen, käytän enemmän huomaamattani samaa murretta, jota sukulaiseni puhuu. [...] murteet tarttuvat minuun melko helposti. (NI8)

Murteilla näyttäisi olevan sellainen tapa, että niihin kuuluvat erilaiset sanat ja piirteet tarttuvat puheeseen helposti. Esimerkistä (50) ilmenee, että se ei ole niin keskeistä, mikä murre on kyseessä. Muutkin kuin kotiseudun murteen sanat ja piirteet voivat tarttua kommunikointitilanteissa eri murteita käyttävien ihmisten kanssa. Esimerkin (50) informantin sukulaiset käyttävät sellaisia murteita, jotka tarttuvat hänen omaankin puheeseensa. Kyseessä ei ole kuitenkaan tietoinen valinta. On vaikea sanoa, miksi muutkin kuin kotiseudun murteet tarttuvat omaan kieleen. Yksi syy voi olla se, että keskustelutilanteissa puhujat pyrkivät kohti yhteistä kieltä. Toisten murretta voidaan myös ihannoida, ja siksi sitä aletaan jäljitellä, tietoisesti tai tiedostamatta.

On myös huomattava, että kukaan informantti, joka mainitsee murteiden tarttuvan helposti omaan puheeseen, ei omien sanojensa mukaan käytä eteläpohjalaista murretta puheessaan. Heillä ei siis ole varsinaista murretta käyttämässään kielessään valmiiksi, vaan he käyttävät yleiskieltä tai aluepuhekieltä. Muut murteet pääsevät siksi helposti tarttumaan kieleen. Tilanne voisi olla hyvinkin toisenlainen, jos puhuja puhuisi vahvaa eteläpohjalaista murretta. Silloin voisi tuntua ristiriitaiselta käyttää muotoja, joille on jo olemassa omassa kielessä murteelliset vastineet. Tällaista ristiriitaa ei periaatteessa ole,

jos ainoa käytetty puhemalli on yleiskieli. Uudenlainen murre voi viehättää, ja siitä otetaan mallia, jotta oma puhetapa saataisiin paremmaksi mielletyn kaltaiseksi. On mahdollista, että puhuja kokee toisten käyttämän murteen vastaavan paremmin oman kieli-identiteetin luonnetta. Siten puhuja rakentaa omaa sosiaalista identiteettiään.

Yksi merkittävästi esille noussut asia informanttien kommenteissa ovat keskustelutilanteet ulkomaalaisten kanssa. Heidän kanssaan kommunikoidessaan informantit kertovat murteen katoavan. Esimerkissä (51) informantti kertoo tällaisesta tilanteesta.

(51) Välttelen murretta vain silloin kun puhun huonoa suomea puhuvalle.
(MS3)

Viime vuosina kasvanut ulkomaalaisten määrä Suomessa on varmasti johtanut siihen, että yhä useampi jossain vaiheessa päätyy kommunikoimaan ulkomaalaisen kanssa. Tutkimukseni informantit kertovat, että eteläpohjalainen murre ei sovi näihin keskustelutilanteisiin. Esimerkki (51) selventää, mistä asiassa on kyse: huonoa suomea puhuvan ajatellaan myös ymmärtävän suomea huonosti, mikä varmasti ainakin jossain määrin pitää paikkansa. Murre koetaan huonoksi vaihtoehdoksi silloin, kun joudutaan miettimään, miten saataisiin asia esitettyä selvästi suomea huonosti taitavalle henkilölle. Eteläpohjalaisnuoret ajattelevat, että oma murre saattaa muokata ulkomaalaisen keskustelukumppanin hallitsevat sanat sellaiseen muotoon, että hän ei ymmärrä niitä. Murteen tilalle tulee puheeseen oletettavasti yleiskieli tai jopa kirjakieli. Tällä tavoin puhuja voi yrittää minimoida riskin, että oma puhe jää ymmärtämättömäksi. Tietenkään aina ei voi tietää, miten hyvin esimerkiksi Etelä-Pohjanmaalla asuva ulkomaalaistaustainen henkilö ymmärtää paikallisia murre sanoja ja -piirteitä. Jos hän on ollut eteläpohjalaisella paikkakunnalla pitkään, hän voi hyvinkin jo ymmärtää paikallista murretta ja mahdollisesti jopa käyttää sitä.

Eteläpohjalaisnuorten murteellisuus riippuu siis erittäin monesta tekijästä. Tilanteiden näkökulmasta murteellisuus vaihtelee riippuen siitä, ollaanko esimerkiksi koulussa, kotona, virallisluontoisessa asiointitilanteessa vai kenties vieraalla paikkakunnalla. Ihmisten osalta murteellisuuteen taas vaikuttavat enimmäkseen vanhemmat ja ystävät. Myös

sillä on merkitystä, mikä on keskustelukumppanin kielellinen tausta (murteellisuus muuttuu esimerkiksi keskustellessa muualla asuvien sukulaisten tai ulkomaalaisten kanssa). Nuoret näyttävät valikoivan murteellisuuttaan erittäin monesta tekijästä riippuen. Päätös murteen käytöstä on jokaisella henkilökohtainen: nuoret luottavat omaan arvioonsa siitä, milloin murretta on hyvä käyttää ja milloin ei.

3.4 Kuvailut eteläpohjalaisuudesta ja eteläpohjalaisista

Murreasenteiden ohella keskityin tutkimuksessani myös siihen, mitä eteläpohjalaisnuoret ajattelevat kotiseudustaan ja sen ihmisistä. Luvussa 3.4.1 analysoin sitä, miten nuoret kuvaavat eteläpohjalaisia. Luvussa 3.4.2 tarkastelun kohteena on nuorten eteläpohjalaisuuden kokeminen ja ylpeys eteläpohjalaisuudesta. Luvussa 3.4.3 analysoin sitä, tuntui-siko Etelä-Pohjanmaa nuorten mielestä erilaiselta ilman omalaatuista murrettaan. Luku 3.4 alalukuineen perustuu lomakkeeni kysymyksiin 14–16 (ks. LIITE).

3.4.1 Eteläpohjalaisten luonteenpiirteet

Seinäjoen lukion oppilaat kuvaavat eteläpohjalaisia 54 adjektiivilla. Näistä 31 on positiivisia ja 10 negatiivisia ominaisuuksia. Loput ovat sellaisia, joiden positiivisuus tai negatiivisuus riippuu näkökulmasta. Ilmajoen lukion oppilaat puolestaan kuvaavat eteläpohjalaisia 49 adjektiivilla. Näistä on 30 positiivisia ja 9 negatiivisia. Loput ovat näkökulmasta riippuen positiivisia tai negatiivisia. Selvästi suurin osa lukiolaisten listamista eteläpohjalaisia kuvaavista ominaisuuksista on siis positiivisia.

Eteläpohjalaisnuorten mukaan eteläpohjalaiset ovat hyvin aikaansaavia ihmisiä. Eteläpohjalaista kuvaa nuorten mukaan parhaiten jonkinlainen luonteenlujuus: eteläpohjalainen on *suora, vahva, periksi antamaton, luotettava, kovatahtoinen, sisukas, sitkeä, ahkera, rempseä, itsevarma, jämäkkä, rehti* ja *reipas*. Kaikki ovat sellaisia ominaisuuksia, jotka perinteisessä mielessä kuvaavat eteläpohjalaisuutta tai pohjalaisuutta yleensäkin. Eteläpohjalaisilta työt ja asioiden hoito eivät jää kesken.

Eteläpohjalaisnuoret kiinnittävät huomiota toiminnallisuuden lisäksi myös paikallisten kotiseuturakkauteen ja suomalaisuuteen: eteläpohjalaiset ovat *maanläheisiä, isänmaallisia, itsenäisiä, ylpeitä juuristaan, aitoja ja suomalaisimpia suomalaisia*. Eteläpohjalaisissa ihmisissä näytävät korostuvan monet sellaiset myönteiset ominaisuudet, joita eteläpohjalaisuuteen ja laajemmin suomalaisuuteen mielletään.

Eteläpohjalaisten kovin positiivinen luonne ei kuitenkaan rajoitu pelkästään toiminnallisuuteen ja isänmaallisuuteen. Eteläpohjalaisnuorten mukaan paikalliset ovat myös *iloisia, kilttejä, rauhallisia, leppoisia, hauskoja, mukavia, lämpimiä ja vitsikkäitä*. Eteläpohjalaisnuorten kuvaamat myönteiset ominaisuudet liittyvät siis vahvasti seurallisuuteen ja humoristisuuteen.

Eteläpohjalaisnuoret kuvailevat kuitenkin myös joitain hieman negatiivisempiakin piirteitä paikallisten luonteessa. Nuorten mukaan eteläpohjalaisilla tunteet kuohuvat joskus liikaakin: eteläpohjalaiset ovat *väkivaltaisia, päällekkäviä, aggressiivisia, äkkipikaisia, riitaa haastavia ja kovia tappelemaan*. Nuorten mukaan nämä ongelmalliset luonteenpiirteet korostuvat alkoholin käytön yhteydessä.

Eteläpohjalaisnuorten mukaan eteläpohjalaisten luonteessa on myös liialliseen ylpeyteen tai minäkeskeisyyteen liittyviä ongelmallisia piirteitä. Eteläpohjalaiset ovat *kerskailevia, röyhkeitä, mahtailevia, uhoavia ja itseään täynnä*. Nämä nuorten kommentoimat aggressiivisuuteen ja liialliseen ylpeyteen tai minäkeskeisyyteen liittyvät negatiiviset piirteet näyttävät olevan samantyyllisiä kuin negatiiviset stereotypiat eteläpohjalaisista. Usein esimerkiksi mediassa ja taiteessa kerrotaan ”pohjalaisesta uhosta”, joka nähdäkseni tarkoittaa suunnilleen samaa kuin nuorten mainitsemat kielteiset piirteet.

Seinäjoen ja Ilmajoen lukioden nuorten kuvaus eteläpohjalaisista on siis varsin monipuolinen. Positiiviset ominaisuudet, kuten toiminnallisuus, isänmaallisuus ja humoristisuus, ovat selvästi etusijalla. Negatiivisista ominaisuuksista kommenteissa nousevat esille aggressiivisuuteen ja liialliseen ylpeyteen tai minäkeskeisyyteen liittyvät piirteet.

3.4.2 Minä ja eteläpohjalaisuus

Perehdyin tutkimuksessani siihen, ovatko eteläpohjalaisnuoret ylpeitä eteläpohjalaisuudesta ja pitävätkö he itseään eteläpohjalaisina. Seinäjoen lukion 20 informantista 15 pitää itseään eteläpohjalaisena, ja heistä 10 kertoo olevansa ylpeä eteläpohjalaisuudestaan. Ilmajoen lukion 17 informantista 15 pitää itseään eteläpohjalaisena, ja kaikki 15 informanttia kertovat vielä olevansa ylpeitä asiasta. Eteläpohjalaisnuoret näyttävät siis pitävän itseään eteläpohjalaisina ja kokevat sen ylpeyden aiheena. Ilmajoella asia ilmenee vielä vahvemmin kuin Seinäjoella. Kaiken kaikkiaan eteläpohjalaisnuoret näyttävät olevan ylpeitä juuristaan ja pitävän itseään eteläpohjalaisina.

Aineistostani on huomattavissa, että tytöt ovat hieman vähemmän ylpeitä eteläpohjalaisuudestaan kuin pojat. Pojat eivät ilmeisesti välitä niinkään negatiivisista eteläpohjalaisista ominaisuuksista, vaan ovat ylpeitä hyvistä ominaisuuksista. Tytöt puolestaan voivat kokea negatiiviset ominaisuudet niin suurina vikoina, että he eivät välttämättä koe ylpeyttä eteläpohjalaisuudestaan. Yleisesti ottaen nuoret siis ovat ylpeitä eteläpohjalaisuudestaan, mutta poikien ja tyttöjen välillä on ylpeydessä eroja.

Melkein kaikki eteläpohjalaisuutensa myöntävät nuoret kertovat eteläpohjalaisuutensa syyksi sen, että he ovat syntyneet ja kasvaneet alueella ja asuvat siellä. Muutamat eivät osaa tai koe tarpeelliseksi perustella eteläpohjalaisuuttaan lainkaan. He, jotka eivät pidä itseään eteläpohjalaisena, perustelevat asian myös paikkakunnalla: he ovat asuneet aiemmin eri puolilla Suomea tai ovat ulkomaalaistaustaisia. On ymmärrettävää, että muualta paikkakunnalle saapuneille eteläpohjalaisuus voi tuntua vieraalta.

Ylpeyden taustalla on erilaisia tekijöitä. Eteläpohjalaisnuoret kertovat kotiseutunsa olevan yhteisöllinen, mikä on sellainen asia, josta voi olla ylpeä. Esimerkissä (52) informantti viittaa yhteisöllisyyteen.

(52) Olen ylpeä siitä, koska se luo yhteisöllisyyttä (MS5)

Esimerkin (52) informantin mukaan eteläpohjalaisuus luo yhteisöllisyyttä. Eteläpohjalaisnuoret eivät tarkemmin perustele, miten yhteisöllisyys heidän elämässään näkyy. Yhteisöllisyydellä he viittaavat kuitenkin todennäköisesti perinteisiin arvoihin, kuten ihmisten välittämiseen toisista. Eteläpohjalaisuus sitoo eteläpohjalaiset yhteen ja tekee heidän välilleen siteen. Tässä on kyse sosiaalisen identiteetin teorian mukaisesta prosessista, jossa yksilö samaistuu ryhmään ja tietää, keitä ”me” olemme.

Eteläpohjalaisnuoret pitävät kotiseutuaan poikkeavana ja erityisenä alueena. Tällaiset tuntemukset aiheuttavat myös ylpeydetunnetta, kuten esimerkeistä (52) ja (53) selviää.

(53) Olen, en haluaisi olla mistään muualta kotoisin. (MI2)

(54) kyllä, Etelä-Pohjanmaa on [...] eksoottinen alue Suomenkin mittapuulla (NS7)

Sosiaalisen identiteetin muotoutumiseen kuuluu se, että omaa ryhmää verrataan muihin. Esimerkit (53) ja (54) havainnollistavat sitä, että eteläpohjalaisnuoret ovat ylpeitä kotiseutunsa ainutlaatuisuudesta. Esimerkissä (53) korostuu se, että vain Etelä-Pohjanmaa kelpaa kotiseuduksi. Tarkemmin esimerkeistä (53) ja (54) ei käy ilmi, miksi Etelä-Pohjanmaa on niin hyvä paikka tai mitä nuorten kommentoima eksoottisuus on, mutta olettaisin syiden liittyvän eteläpohjalaisuuteen liitettäviin positiivisiin arvoihin ja kenties kulttuurillisiin tapahtumiin, joista erityisesti Seinäjoki on tunnettu koko Suomessa. Myös eteläpohjalaisnuorten kuvaama luonteenlujus saa nuoret tuntemaan ylpeyttä eteläpohjalaisuudestaan. Esimerkissä (54) informantti vertaa itseään muihin.

(55) Olen ylpeä, koska en haluaisi olla mikää stadipelle joka rääkyy ku kynsi katkee (NI7)

Esimerkki (55) kuvaa hyvin sitä, miksi nuoret ovat ylpeitä eteläpohjalaisuudestaan. Eteläpohjalaisuuteen mielletään kuuluvan tietynlaista luonteenlujutta, mikä tekee eteläpohjalaisista erityislaatuista. Esimerkissä (55) eteläpohjalaisuus asetetaan vastakkain kaupunkilaisuuden kanssa, ja informantti NI7 antaa selvästi ymmärtää, että eteläpohjalaiset ovat luonteeltaan vahvempia kuin eteläsuomalaiset. Eteläpohjalaisnuoret kokevat, että eteläpohjalaisuuteen liitetty luonteenpiirteet ovat sellaisia, joista on syytä olla ylpeä.

Nuoret kertovat kommenteissaan myös eteläpohjalaisuuteen liitetystä negatiivisista mielikuvista. Ne ovat sellaisia asioita, jotka saattavat vähentää ylpeydetunnetta eteläpohjalaisuudesta. Esimerkit (56) ja (57) havainnollistavat asiaa.

(56) En pidä itseäni ainakaan stereotyyppisena eteläpohjalaisena, joka olisi suorasukainen ja runsaasti alkoholia käyttävä ihminen. Olen eteläpohjalainen, mutta en ole ylpeä kaikista siihen liitetystä asioista. (NS9)

(57) En pidä itseäni eteläpohjalaisena. En pidä eteläpohjalaisesta mahtailukulttuurista. (NS8)

Esimerkit (56) ja (57) havainnollistavat sitä, että eteläpohjalaisuuteen liitettävät negatiiviset mielikuvat voivat karistaa nuorilta ylpeydetunteen kotiseudustaan. Tällaisia negatiivisia asioita ovat esimerkkien (57) ja (58) informanttien mukaan alkoholi, suorasukaisuus ja mahtailu. Tällaiset eteläpohjalaisuuteen liitetyt kielteiset piirteet saattavat tehdä sen, että jotkut nuoret hylkäävät täysin eteläpohjalaisuutensa myöhemmin elämässään. Jos nuoren oma identiteetti ei hyväksy eteläpohjalaisuuteen liitettyjä kielteisiä asioita, ei varmasti ole suurta halua hyväksyä omaan identiteettiinsä koko eteläpohjalaisuutta.

Ylpeyttä ei myöskään tunneta, jos siihen ei ole mitään erityistä syytä. Nuoret voivat pitää itseään eteläpohjalaisena, mutta maakunnan ei pitäisi olla kenellekään syy ylpeyteen. Esimerkeissä (58) ja (59) informantit eivät koe ylpeyttä eteläpohjalaisuudestaan.

(58) En nyt mitenkään erityisen ylpeä, jokainen syntyy jonnekin. (MS2)

(59) En ajattele sitä ylpeydenaiheena, ihmisiä kaikki vain ovat. (MS6)

Esimerkkien (58) ja (59) kommenttien mukaan eteläpohjalaisuus ei ole erityinen syy olla ylpeä. Esimerkeistä on tulkittavissa, että sama koskee muitakin maakuntia. Esimerkkien (58) ja (59) informanttien näkökulma on se, että ihmiset ovat lähtökohtaisesti samanarvoisia riippumatta kotiseudustaan, ja ylpeyttä voivat tuoda muut asiat kuten omat teot ja saavutukset. Lähtökohtaisesti kotiseutu ei siis välttämättä tee ihmistä mitenkään erityiseksi. Nuoret eivät aina välitä stereotypioista, joita tiettyyn seutuun liitetään. Jotkut heistä kokevat, että tällaisilla stereotypioilla ei ole mitään tekemistä ylpeyden kanssa, olivat stereotypiat sitten ylpeydetunnetta lisääviä tai vähentäviä.

3.4.3 Murre Etelä-Pohjanmaan tunnusmerkkinä

Tutkimukseni lopussa tutkin vielä eteläpohjalaisnuorten mielipiteitä siitä, tuntuisiko Etelä-Pohjanmaa erilaiselta paikalta ilman murrettaan. Tarkoitus oli selvittää, kokevatko nuoret kotiseutunsa ja sen murteen erottamattomiksi asioiksi, jotka kuuluvat kiinteästi yhteen.

Seinäjoen lukion informanteista 16 kertoo, että Etelä-Pohjanmaa olisi erilainen paikka ilman eteläpohjalaista murretta. Kaksi on sitä mieltä, että murteella ei ole vaikutusta asiaan lainkaan ja kaksi ei osaa kertoa mielipidettään. Ilmajoen lukion informanteista kaikki ovat sitä mieltä, että Etelä-Pohjanmaa tuntuisi erilaiselta paikalta ilman eteläpohjalaista murretta.

Noin puolet informanteista perustelee syyn mielipiteensä taustalta. Tärkein syy näyttäisi olevan se, että nuoret katsovat murteen tuovan erityislaatuista Etelä-Pohjanmaahan. Esimerkit (60) ja (61) havainnollistavat asiaa.

(60) Tuntuisi, koska se on yksi Etelä-Pohjanmaan erityispiirre (NS5)

(61) Siitä puuttuisi tietynlainen omaleimaisuus. (NI10)

Esimerkeistä (60) ja (61) ilmenee, että eteläpohjalaisnuoret kokevat kotiseutunsa murteen tuovan omaleimaisuutta ja ainutlaatuisuutta Etelä-Pohjanmaahan. Murre on siis ikään kuin koko Etelä-Pohjanmaan tunnusmerkki, josta näkyvät ja kuuluvat eteläpohjalaiset ominaisuudet. On helppo tulkita nuorten tällaiset kommentit positiivisiksi. He kokevat, että murre edustaa myönteisellä tavalla Etelä-Pohjanmaata.

Nuoret kokevat, että eteläpohjalainen murre tuo positiivista julkisuutta Etelä-Pohjanmaalle. Asia ilmenee esimerkeistä (62) ja (63).

(62) Ei Etelä-Pohjanmaata tunnettaisi niin hyvin ilman murretta (MI2)

(63) Kyllä kai. Muuten tämä paikka ei olisi niin tunnettu. (MS6)

Esimerkeissä (62) ja (63) eteläpohjalaisnuoret kokevat eteläpohjalaisen murteen olevan juuri se asia, mistä Etelä-Pohjanmaa tunnetaan. Nuoret siis pitävät murretta niin vahvana leimana Etelä-Pohjanmaalle, että se tuo julkisuutta maakunnalle. Tähän murteen tuomaan tunnettavuuteen liittyvät varmasti ne julkisuuden henkilöt, jotka käyttävät murretta julkisesti esiintyessään ja joiden eteläpohjalaisuus on usein mediassa esillä. Informanttien kommentteissa mainitaan muutaman kerran Extreme duudsonit, jotka mahdollisesti ovat nuorten mielestä yksiä tärkeimmistä eteläpohjalaisuuden ja eteläpohjalaismurteen edustajista.

Sen lisäksi, että murre tuo Etelä-Pohjanmaalle ainutlaatuisuutta ja tunnettavuutta, murre on eteläpohjalaisnuorten mielestä myös erottamaton osa eteläpohjalaisidentiteettiä. Esimerkit (64) ja (65) havainnollistavat tätä.

(64) Ehdottomasti. Murre on osa meidän identiteettiämme ja persoonallisuuttamme. (NI12)

(65) On siinä oma kotoisuutensa kuulla tätä murretta ja on se kuitenkin osa identiteettiämme. (NS1)

Esimerkeistä (64) ja (65) ilmenee, että informanttien mielestä eteläpohjalainen identiteetti ja eteläpohjalainen murre kuuluvat yhteen. Murre kuuluu eteläpohjalaisten minuuteen ja persoonallisuuteen. Kenties eteläpohjalaisuus ei tuntuisi paikallisille niin vahvalta ominaisuudelta, jos siihen eteläpohjalaista murretta ei olisi olemassa sellaisenaan. Näyttää siltä, että murre ei ole eteläpohjalaisille pelkästään tapa puhua, vaan se on pikemminkin tapa tuoda esille omaa persoonallisuutta. Esimerkissä (65) mainitaan vielä kotoisuuden tunne, jonka murre saa aikaan paikallisissa. Tämä on varmaankin yhteistä muillekin suomen murteille ja niiden puhujille. On varmasti yksilöstä kiinni, miten vahvasti oman kotiseudun murre vaikuttaa kotoisuuden tunteeseen.

Nuorten mielestä Etelä-Pohjanmaa menettäisi paljon, jos eteläpohjalaista murretta ei olisi. Esimerkit (66) ja (67) kuvaavat parhaiten nuorten käsityksiä murteen tärkeydestä.

(66) Kyllä. Menis maku koko paikasta. (MS2)

- (67) Tuntuisi varmasti. Etelä-Pohjanmaa olisi ”köyhä” paikka ilman murretta. (NS12)

Kuten esimerkit (66) ja (67) havainnollistavat, eteläpohjalainen murre kuuluu Etelä-Pohjanmaahan. Ilman murretta Etelä-Pohjanmaa kärsisi identiteettikriisistä, eivätkä paikalliset tunnista Etelä-Pohjanmaata kotiseudukseen. Omaleimainen murre kuuluu jokapäiväiseen elämään Etelä-Pohjanmaalla ja tuo yksinkertaisesti elävyyttä ja rikkautta Etelä-Pohjanmaahan.

Murteella on siis valtaisa vaikutus siihen, minkälaisena paikalliset pitävät kotiseutuaan. Murteesta eteläpohjalaiset tunnistavat oman persoonallisuutensa, ainutlaatuisuutensa ja identiteettinsä. Lisäksi murre tekee Etelä-Pohjanmaasta rikkaan ja hienon paikan elää. Murre on myös se asia, mistä Etelä-Pohjanmaa muualla tunnetaan. Ilman murretta Etelä-Pohjanmaa ei olisi Etelä-Pohjanmaa.

4 TULOKSET JA PÄÄTELMÄT

Tutkin tutkimuksessani eteläpohjalaisnuorten murreasenteita. Eteläpohjalaisnuoria edustavaksi aineistoksi valitsin Seinäjoen lukion ja Ilmajoen lukion 17–19-vuotiaita oppilaita. Seinäjoelta tutkimukseen osallistui 20 informanttia ja Ilmajoelta 17 informanttia. Informanteista 25 on tyttöjä ja 12 poikia.

Olin kiinnostunut siitä, millaisena eteläpohjalaisnuoret pitävät Etelä-Pohjanmaan murretta ja minkälaista heidän murteentuntemuksensa on. Olin myös kiinnostunut selvittämään, millaisia heidän omat kielelliset valintansa ja kieli-identiteettinsä ovat sekä mitä he ajattelevat Etelä-Pohjanmaasta ja eteläpohjalaisista. Tarkoituksena oli siis muodostaa kokonaisvaltainen käsitys siitä, millaisena murre elää eteläpohjalaisnuorten mielikuvis-
sa. Murteen todelliseen käyttöön en tässä tutkimuksessa perehtynyt, sillä se ei ollut keskeistä tutkimuskysymyksen kannalta. Tutkimukseni analyysissa on neljä teemaa: ajatukset Etelä-Pohjanmaan murteesta, murteentuntemus, omat kielelliset valinnat ja kieli-identiteetti sekä ajatukset Etelä-Pohjanmaasta ja eteläpohjalaisista. Seuraavaksi käsitellen analysoimiani teemoja yksi kerrallaan ja tiivistän samalla keskeisimmät tulokset. Esitän samalla tärkeimmät havaintoni ja pohdin syitä tutkimustulosten taustalla.

Analyysini ensimmäisessä luvussa pureuduin eteläpohjalaisnuorten ajatuksiin Etelä-Pohjanmaan murteesta. Nuorten asennoituminen murteeseen on useammin positiivista kuin negatiivista. Joillekin murteesta tulee kuitenkin negatiivisia miellejhtymiä ja he haluavat siksi välttää sen puhumista. Nuoret arvioivat eteläpohjalaisen murteen herättävän hilpeyttä ja mielenkiintoa suomalaisten korvissa. Toisaalta nuoret, varsinkin tytöt, arvioivat murteen olevan vaikeaselkoista ja juttimaista.

Seinäjoella murteeseen asennoituminen on positiivisuuden ja negatiivisuuden suhteen melko hajanaista. Ilmajoella asennoituminen on huomattavasti yhtenäisempää, sillä asennoituminen on enimmäkseen positiivista niin pojilla kuin tyttöilläkin. Kokonaisuutena eteläpohjalaisnuorten asenteet ovat useammin positiivisia kuin negatiivisia. Yleisimmin nuoret luonnehtivat Etelä-Pohjanmaan murretta maalaiseksi, hauskaksi ja jämäkäksi. Molemmilla paikkakunnilla poikien asennoituminen on hieman myönteisempää

kuin tyttöjen. Tämä ei ole sinänsä mikään uusi ilmiö, sillä sosiolingvististen tutkimusten mukaan, niin Suomessa kuin ulkomaillakin, tytöt asennoituvat poikia kielteisemmin murteeseen. Etelä-Pohjanmaalla erot kuitenkin näyttävät olevan melko pieniä.

Ei liene sattumaa, että maalaislukion oppilaiden murreasenteet ovat myönteisempiä kuin kaupunkilaislukion oppilaiden. Uskon tämän johtuvan siitä, että eteläpohjalaisnuoret mieltävät kotiseutunsa murteen ensisijaisesti maalaiseksi. On loogista, että maalla asuvat nuoret näkevät maalaismaisen kielen positiivisessa valossa. Seinäjoen lukion informanttit luonnehtivat eteläpohjalaismurretta maskuliiniseksi, mikä saattaa selittää tyttöjen ja poikien välisiä asenne-eroja. Tytöt saattavat suhtautua kielteisesti murteeseen, joka ei sovi heidän sukupuoleensa eikä identiteettiinsä. Murteen maskuliinisuus johtunee raavaaseen työnteekoon ja uhoamiseen liittyvistä stereotypioista, joita nuoret mieltävät eteläpohjalaisuudessa olevan. Myös medially saattaa olla vaikutuksensa asiaan, sillä esimerkiksi julkisuudessa viime aikoina paljon esiintyneet eteläpohjalaiset Extreme duudsonit ovat rämäpäisiä ja rohkeita miehiä, jotka viljelevät runsaasti eteläpohjalaista murretta puheessaan. Pojat saattavat ihannoida heitä ja mieltäytyä tyttöjä helpommin miehekkääseen murteeseen. Eteläpohjalaiset eivät ole ainoita, jotka pitävät murrettaan maskuliinisena, sillä asia on noussut esille myös muissa kansanlingvistisissä tutkimuksissa (ks. esim. Palander 2005: 80 tai Vaattovaara 2009: 150).

Analyysini toisessa luvussa analysoin eteläpohjalaisnuorten murteentuntemusta. Tiivistäen voisi sanoa, että eteläpohjalaisnuoret hallitsevat hyvin kotiseutunsa murteen piirteet. Muissakin suomalaisissa tutkimuksissa on saatu samankaltaisia tuloksia sen suhteen, että nuoret tuntevat kotiseutunsa murteen piirteet (ks. esim. Alpia 2005). Vaikkeinta murrepiirteiden tunnistaminen oli Seinäjoen lukion pojille, jotka hallitsevat murrepiirteet heikommin kuin Seinäjoen lukion tytöt ja Ilmajoen lukiolaiset. Tulokset testistä ovat kuitenkin vain suuntaa-antavia. Tarkkaa kvantitatiivista tietoa murrepiirteiden hallitsemisesta saisi laajemmalla testillä, jossa olisi mukana enemmän murrepiirteitä. Myös informantteja pitäisi olla enemmän luotettavan tiedon saamiseksi.

Nuoret osaavat kuvailla muutamia tyypillisimpiä eteläpohjalaisessa murteessa olevia murrepiirteitä, mutta kielitieteellisiä nimiä piirteistä ei tiedetä. Kokonaisuutena murteen

kuvailu oli haastavaa, sillä vastauksista oli usein vaikea tulkita, mitä informantit tarkoittavat. Se on yksi ongelmakohta kyselylomakemuotoisessa aineistossa, sillä jälkikäteen minulla ei ollut mahdollisuutta pyytää nuoria tarkentamaan vastauksiaan. Muuten koin kyselylomakkeen varsin sopivaksi tämän tutkimuksen aineiston keräämiseen.

Murteentuntemuksen osalta tutkin myös sitä, mitä muita Suomen murteita nuoret osaa-
vat nimetä ja minkälaisia nimiä niistä käytetään. Yleisimmät murrenimeämiset ovat Savon murre, Stadin slangi, Oulun murre, Turun murre ja Lapin murre. Järjestys vaihtelee lukiodien kesken, mutta Savon murre on yleisin maininta kummassakin lukiossa. Muissakin tutkimuksissa on havaittu, että ei-kielitieteilijät tuntevat hyvin savolaismurteet (Mielikäinen & Palander 2002: 93). Se selittää ainakin savolaismurteiden korkeaa nimeämismäärää. Helsinki, Turku ja Oulu ovat kaikki suuria kaupunkeja, mikä nähdäkseni selittää niiden suosiota vastauksissa. Lappi taas on maakuntana niin tunnettu, että se mainitaan todennäköisesti siksi usein lomakkeissa.

Analyysini kolmannessa luvussa analysoin eteläpohjalaisnuorten omia kielellisiä valintoja ja kieli-identiteettiä. Nuoret kertovat puhuvansa murteellisesti: 37 informantista 33 tiedostaa käyttävänsä murretta ainakin jonkin verran. Murteellisuus on luonnollista ja siihen on totuttu. Kaikki eivät puhu murretta tarkoituksella, ja jotkut yrittävät myös vältellä murteellisuuksia. Murretta ei käytetä, jos nuori ei koe itseään eteläpohjalaiseksi, lähipiiri on murteetonta tai nuori tavoittelee kaupunkilaista kieli-identiteettiä. Näyttää siltä, että eteläpohjalaisnuoret todella käyttävät eteläpohjalaista murretta. Aiemmissa tutkimuksissa on saatu tuloksia, joiden mukaan puhujan murteellisuus on usein omaa arviota yleisempää (ks. esim. Alpia 2005). Se tukee käsitystäni siitä, että itsensä murteellisiksi arvioivat eteläpohjalaisnuoret ovat murteellisia myös todellisuudessa.

Suurin osa nuorista arvelee, että murteellisuudella on vaikutusta siihen, mitä muut ajattelevat heistä. Murre paljastaa ihmisen kotipaikkakunnan ja sitoo häneen stereotypioita, jotka voivat eteläpohjalaisesta ihmisestä olla myönteisiä, kuten ahkeruus ja rehellisyys, tai kielteisiä, kuten junttius ja juoppous. Nuorten mukaan eteläpohjalaismurre väärissä tilanteissa käytettynä antaa tyhmän kuvan ja leimaa helposti kaupunkilaisenkin maalaiseksi. Jotkut nuoret eivät välitä lainkaan siitä, mitä murre heistä mahdollisesti kertoo.

Nuorten mukaan murre ei sovi kouluun ja virallisiin tilanteisiin. Murretta voidaan vältellä muilla paikkakunnilla, jos ei haluta erottua joukosta. Vastaavasti murretta voidaan korostaa muilla paikkakunnilla oman erilaisuuden korostamiseksi. Nuorten mukaan eteläpohjalainen murre sopii humoristisiin tilanteisiin, ja ylipäättään eteläpohjalaiseen murteeseen näyttää nuorten kommenttien mukaan sitoutuvan vahva humoristisuus. Aiemmissakin kansanlingvistisissä tutkimuksissa on havaittu, että informantit pitävät usein omaa murrettaan humoristisena ja usein myös sopimattomana virallisuusluontoisin tilanteisiin. Omien informanttien kommentit ovat hyvin samantyyllisiä eteläpohjalaismurteen suhteen. Ilmeisesti murteet siis ylipäättään mielletään humoristisiksi. Murteen sopimattomuus virallisiin tilanteisiin johtunee siitä, että esimerkiksi esitelmissä, puheissa ja television asiaohjelmissä on totuttu kuulemaan yleiskieltä. Nähdäkseni murretta pidetään siis sellaisena kielimuotona, joka sopii arkisiin ja kepeisiin puhetilanteisiin. Vakavammat puhetilanteet vaativat normitetumpaa kieltä kuin mitä murre on.

Nuorten mukaan ystävät ja perhe vaikuttavat eniten omaan kieleen. Muiden murteellisuuden määrä vaikuttaa myös oman murteellisuuden määrään, ja muutkin suomalaiset murteet saattavat tarttua omaan puheeseen. Nuorten mukaan huonoa suomea puhuvien kanssa keskustellessa yleiskieli on murretta parempi vaihtoehto ymmärrettävyyden vuoksi. Taustalla voivat olla omat kokemukset jonkin suomalaisen murteen vaikeaselkoisuudesta. Siksi myös oma murre arvioidaan vaikeaselkoiseksi. Nuoret asettuvat tällaisissa tilanteissa murteeseen tottumattoman ulkomaalaisen asemaan ja miettivät, millaiset muodot ovat murteellisia parempia vaihtoehtoja, jotta viesti välittyisi mahdollisimman vaivattomasti.

Analyysin neljännessä luvussa analysoin eteläpohjalaisnuorten ajatuksia kotiseudustaan ja sen ihmisistä. Olin kiinnostunut myös siitä, tuntevatko nuoret ylpeyttä eteläpohjalaisuudestaan ja miten he kokevat Etelä-Pohjanmaan ja sen murteen sitoutuvan toisiinsa. Nuoret luonnehtivat eteläpohjalaisia enimmäkseen positiivisilla adjektiiveilla. Eteläpohjalaisilla on toimelias ja luja luonne, ja he ovat hyvin suomalaisia, kotiseuturakkaita, seurallisia ja humoristisia. Pahin vika eteläpohjalaisten luonteessa on liiallinen aggressiivisuus, joka näkyy väkivaltaisuuksissa. Ongelmat korostuvat alkoholia käytettäessä. Lisäksi eteläpohjalaiset saattavat olla liian ylpeitä ja minäkeskeisiä. Nämä negatiiviset

ominaisuudet näyttävät liittyvän vahvasti yleisiin stereotypioihin pohjalaisista, sillä esimerkiksi Marjatta Palanderin (2005: 81) tutkimat karjalaisnuoretkin kuvailivat pohjalaisia jääräpäisiksi ja puukkoa heiluttaviksi. Eteläpohjalaiset näyttäisivät siis olevan luonteeltaan melko väkivaltaisia. Tällaisilla stereotypioilla lienee yhteys puukkojunkkarieihin, jotka jo 1800-luvulla vaikuttivat Etelä-Pohjanmaalla. Stereotypiat näyttäisivät olevan siis ilmeisen sitkeitä.

Suurin osa eteläpohjalaisnuorista pitää itseään eteläpohjalaisena ja kokee ylpeyttä siitä. Ilmajoen nuorilla eteläpohjalaisuuden kokeminen ja ylpeys siitä on vahvempaa kuin Seinäjoen nuorilla. Tytöt ovat hieman vähemmän ylpeitä eteläpohjalaisuudestaan kuin pojat, sillä he saattavat hävetä negatiivisia eteläpohjalaisuuteen liitettäviä piirteitä. Etelä-Pohjanmaalla syntyneet pitävät itseään eteläpohjalaisina ja muualta paikkakunnalle muuttaneet eivät niinkään. Ylpeyttä eteläpohjalaisuudesta saavat aikaan yhteisöllisyyden, ainutlaatuisuuden ja eteläpohjalaisen luonteenlujuuden tunteet. Vastaavasti kielteiset piirteet, kuten alkoholin käyttö ja mahtailu, vähentävät ylpeyttä.

Melkein kaikki informanttini ovat sitä mieltä, että Etelä-Pohjanmaa olisi erilainen paikka ilman murrettaan. Murre tuo erityislaatuisuutta ja valtakunnallista tunnettavuutta Etelä-Pohjanmaalle. Murre kuuluu vahvasti myös eteläpohjalaiseen identiteettiin. Kieli ja persoonallisuus ovat nuorten kommenttien perusteella vahvasti sidoksissa toisiinsa. Ilman murretta Etelä-Pohjanmaa olisi köyhä ja mauton paikka. Yleisemminkin kansanlingvistisissä tutkimuksissa on havaittu, että murteen koetaan vahvasti kuuluvan alueelliseen ja kielelliseen identiteettiin. Murre on ilmeisesti niin vahva asia, että se vaikuttaa erittäin paljon ihmisten yhteisöllisyyden kokemiseen. Yksi keskeinen havainto tutkimuksessani onkin, että murre on tärkeä osa eteläpohjalaisena itseään pitävän persoonaa.

Tutkimukseni tulokset osoittavat, että murre ei ole pelkkä kielen muoto, joka eläisi omaa elämäänsä irrallaan puhujistaan. Tutkimukseeni osallistuneiden nuorten kommenttien kokonaisvaltaisella analyysillä päädyin siihen tulokseen, että murteellisuus on vahvasti sidoksissa ihmisen identiteettiin. Etelä-Pohjanmaan murretta käyttämällä voidaan korostaa omaa kotitaustaa ja pyrkiä tuomaan esille sellaisia ominaisuuksia, joita eteläpohjalaisissa mielletään olevan. Vastaavasti murretta voidaan vältellä, jos omaan

identiteettiin eivät kuulu eteläpohjalaisuus ja siihen liittyvät stereotypiat. Murteellisuuden määrä voi siis hyvinkin paljon olla yhteydessä siihen, millaista kuvaa itsestä pyritään antamaan. Murteellisuus vaihtelee myös tilanteista ja ihmisistä riippuen. Tulkitsemalla tilanteita ja ihmisiä voidaan päättää, onko murteellinen puhe sopivaa vai ei. Murteellisuus ei siis ole tiukasti puhujassa kiinni oleva muuttumaton asia, vaan siihen voidaan vaikuttaa tulkitsemalla erilaisia tilanteita, joissa kielen muodolla koetaan olevan paljon merkitystä.

Murteen kauneudesta voidaan olla montaa mieltä. Osa nuorista luonnehtii sitä hyvinkin positiivisin sanoin, osa taas kuvailee sitä melko negatiivisesti. Usein murteen positiiviseksi tai negatiiviseksi mieltäminen kuitenkin liittyy asenteisiin koko Etelä-Pohjanmaata ja eteläpohjalaisuutta kohtaan. Murre on siis asia, jonka kautta asennoidutaan paljon muuhunkin kuin pelkkään kieleen. On mielenkiintoista, miten ihmisiin tai alueeseen kohdistuvat stereotypiat sitoutuvat kieleen. Olisi myös todella kiinnostavaa tietää, muuttuvatko nämä stereotypiat ajan myötä ja jos muuttuvat, niin miten.

Mielestäni tutkimukseni vastasi tutkimustavoitteitani. Olen saanut tutkimuksellani lisää tietoa siitä, millaisia eteläpohjalaisnuorten murreasenteet ovat. Olen myös osoittanut, että nuoret liittyvät murteellisuuteen monenlaisia merkityksiä, jotka ovat tärkeitä koko identiteetin muotoutumisen kannalta. Tutkimukseni paljasti myös arvokasta tietoa eteläpohjalaisnuorten murteentuntemuksesta. Oli myös mielenkiintoista huomata, että eteläpohjalaisnuorilla on pitkälti samanlainen käsitys eteläpohjalaisista kuin muillakin suomalaisilla.

Yksi tärkeä havainto on myös se, että kaupunkilaisnuorten ja maalaisnuorten asenteissa on eroja, vaikka kyseessä olisikin sama murre. Ilmajokelaiset kuvailevat murretta seinäjokelaisia myönteisemmin. He myös tunnistavat murrepiirteet hieman seinäjokelaisia paremmin ja ovat hieman ylpeämpiä eteläpohjalaisuudestaan. Tietenkään tilanne ei välttämättä ole samanlainen kaikkialla Suomessa, mutta ainakin Etelä-Pohjanmaalla näyttäisivät kaupunkilaistausta ja maalaistausta vaikuttavan murreasenteisiin. Uskoisin tämän johtuvan ainakin osittain siitä, että maalaismaisena pidettävä murre koetaan miellyttävämmäksi maalla kuin kaupungissa. Maalaisille murre näyttäisi siis olevan erityi-

sen merkityksellinen asia, sillä se sitoutuu tiukasti heidän persoonallisuuteensa. Murre kertoo, että he ovat maalta, ja he ovat ylpeitä siitä. Tämä on kuitenkin vain oma oletukseni, ja asia vaatisi jatkotutkimusta, jotta tämän yhteyden voisi todistaa.

Tämä tutkimus on tietenkin vain pintaraapaisu murreasenteiden tutkimiseen, mutta se on omalta osaltaan selventänyt eteläpohjalaisnuorten ajatuksia murteesta ja siihen liittyvistä merkityksistä. Jatkotutkimusta olisi mielenkiintoista tehdä ainakin murrevarianttien todellisesta esiintymisestä eteläpohjalaisnuorten puheessa sekä murteen liittymisestä alueellisen identiteetin kokemiseen. Myös eteläpohjalaisnuorten kielitietoutta olisi kiinnostavaa tutkia lisää.

Kaiken kaikkiaan murre näyttäisi elävän vahvana Etelä-Pohjanmaalla. Nuoret kertovat puhuvansa murretta ja välittävänsä sen säilymisestä, ja lisäksi he ovat ylpeitä eteläpohjalaisuudestaan. Etelä-Pohjanmaan murteen ei tarvitse olla huolissaan tulevaisuudestaan.

LÄHTEET

- Alpia, Johanna (2005). Miun murre. Joensuulaisten lukiolaisten kotimurteentuntemuksesta. Teoksessa: Marjatta Palander & Anne-Maria Nupponen (toim.). *Monenlaiset karjalaiset. Suomen karjalaisten kielellinen identiteetti*. Studia Carelica Humanistica 20. Joensuu: Joensuun yliopiston humanistinen tiedekunta. 91–125.
- Edwards, John (2009). *Language and identity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hakulinen, Auli & Pentti Leino (1989). Tutkimuksen näkökulmat suomen kieleen. Teoksessa: Seija Aalto, Auli Hakulinen, Klaus Laalo, Pentti Leino & Anneli Lieko (toim.). *Kielestä kiinni*. Tietolipas 113. Helsinki: SKS. 9–23.
- Hall, Stuart (1999). *Identiteetti*. Suom. Mikko Lehtonen ja Juha Herkman. Tampere: Vastapaino.
- Kurki, Tommi (2005). *Yksilön ja ryhmän kielen reaaliaikainen muuttuminen. Kielenmuutosten seuraamisesta ja niiden tarkastelussa käytettävistä menetelmistä*. Helsinki: SKS.
- Labov, William (1972). *Sociolinguistic Patterns*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Lappalainen, Hanna (2001). Sosiolingvistinen katsaus suomalaisnuorten nykypuhekieleen ja sen tutkimukseen. *Virittäjä* 105: 1, 74–101.
- Lappalainen, Hanna & Johanna Vaattovaara (2005). Vielä murteen ja identiteetin suhteesta. *Virittäjä* 109: 1, 98–110.
- Laurosela, Jussi (1913). *Äännehistoriallinen tutkimus Etelä-Pohjanmaan murteesta 1. Konsonantit*. Helsinki: SKS.
- Lehikoinen, Laila (1994). *Suomea ennen ja nyt. Suomen kielen kehitys ja vaihtelu*. Helsinki: Finn Lectura.
- Leino, Pentti (1989). Kielen rakenne. Teoksessa: Seija Aalto, Auli Hakulinen, Klaus Laalo, Pentti Leino & Anneli Lieko (toim.). *Kielestä kiinni*. Tietolipas 113. Helsinki: SKS. 82–107.
- Mantila, Harri (2004). Murre ja identiteetti. *Virittäjä* 108: 3, 322–346.
- Mielikäinen, Aila (1989). Nykysuomen murtuvat murrerajat. Teoksessa: Seija Aalto, Auli Hakulinen, Klaus Laalo, Pentti Leino & Anneli Lieko (toim.). *Kielestä kiinni*. Tietolipas 113. Helsinki: SKS. 234–242.

- Mielikäinen, Aila & Marjatta Palander (2002). *Suomalaisten murreasenteista. Sananjalka* 44: 86–109.
- Mustanoja, Liisa (2011). *Idiolekti ja sen muuttuminen. Reaaliaikatutkimus Tampereen puhekielestä*. Tampere: Tampereen Yliopistopaino.
- Niedzielski, Nancy A. & Dennis R. Preston (2000). *Folk linguistics. Trends In Linguistics. Studies and monographs* 122. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Nuolijärvi, Pirkko (1986). *Kieliyhteisön vaihto ja muuttajan identiteetti*. Helsinki: SKS.
- Nuolijärvi, Pirkko & Marja-Leena Sorjonen (2005). *Miten kuvata muutosta? Puhutun kielen tutkimuksen lähtökohtia murteenseuruuhankeeseen pohjalta*. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- Nupponen, Anne-Maria (2011). ”Savon murre” savolaiskorvin. *Kansa murteen havainnoijana*. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.
- Palander, Marjatta (2001). Kansan käsityksistä lingvistiikkaa. *Virittäjä* 105: 1, 147–151.
- Palander, Marjatta (2005). Muu suomi karjalaisten silmin. Teoksessa: Marjatta Palander & Anne-Maria Nupponen (toim.). *Monenlaiset karjalaiset. Suomen karjalaisten kielellinen identiteetti*. Studia Carelica Humanistica 20. Joensuu: Joensuun yliopiston humanistinen tiedekunta. 56–90.
- Palander, Marjatta & Anne-Maria Nupponen (2005). Karjalaisten ”karjala”. Teoksessa: Marjatta Palander & Anne-Maria Nupponen (toim.). *Monenlaiset karjalaiset. Suomen karjalaisten kielellinen identiteetti*. Studia Carelica Humanistica 20. Joensuu: Joensuun yliopiston humanistinen tiedekunta. 15–55.
- Paunonen, Heikki (1980). Sosiolingvistinen tutkimus Suomessa 1970-luvulla sekä eräs sosiolingvistinen tutkimushanke. Teoksessa: Kaisa Häkkinen & Fred Karlsson (toim.). *Suomen kielitiede 1980-luvun kynnyksellä*. Turku: Suomen kielitieteellisen yhdistyksen julkaisuja n:o 4. 117–127.
- Paunonen, Heikki (2009). Suomalaisen sosiolingvistiikan ja kielisosiologian näkymiä. *Virittäjä* 113: 4, 557–570.
- Preston, Dennis R. (1989). *Perceptual Dialectology. Nonlinguists' Views of Areal Linguistics. Topics in Sociolinguistics* 7. Dordrecht: Foris Publications.
- Rintala, Päivi (1973). Tyyliopin perusteita. Teoksessa: Osmo Ikola (toim.). *Nykysuomen sanakirja*. Helsinki: Weilin+Göös. 222–247.
- Suomen kielen perussanakirja. Toinen osa.* (1992). Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 55. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Tabouret-Keller, Andrée (1998). Language and identity. Teoksessa: Florian Coulmas (toim.). *The handbook of sociolinguistics*. Cambridge: Blackwell. 315–326.

Vaattovaara, Johanna (2005). Lisää lingvistiikkaa kansan käsityksistä. *Virittäjä* 109: 3, 466–475.

Vaattovaara, Johanna (2009). *Meän tapa puhua. Tornionlaakso pellolaisnuorten subjektiivisena paikkana ja murrealueena*. Helsinki: SKS.

Wiik, Kalevi (2006). *Sano se murteella. Minkälaisia suomen murteet ovat ja missä niitä puhutaan*. Tampere: Pilot-kustannus.

LIITE. Murreasennekysely

MURREASENNEKYSELY | IKÄ: _____ SUKUPUOLI: _____ KOTIKUNTA: _____

1. Millaiselta Etelä-Pohjanmaan murre mielestäsi kuulostaa? Kuvaile omin sanoin.

2. Valitse ympyröimällä seuraavista adjektiiveista ne, jotka mielestäsi kuvaavat hyvin Etelä-Pohjanmaan murretta.

a) hidas	b) ruma	c) lämmin	d) moderni	e) hauska	f) jämäkkä
g) maskuliininen		h) kaupunkilainen		i) feminiininen	
j) maalainen	k) kylmä	l) letkeä	m) neutraali	n) reipas	o) kaunis
q) vanhanaikainen		r) tylsä			

3. Millaisena ajattelet muiden kuin eteläpohjalaisten pitävän Etelä-Pohjanmaan murretta?

4. Alla on viisi yleiskielistä sanaa erilaisissa muodoissa. Ympyröi jokaisesta sanasta se muoto, jota Etelä-Pohjanmaan murretta puhuva henkilö mielestäsi käyttää.

1. <i>tulee</i>	a) tullee	b) tuloo	c) tulloo	d) tulee
2. <i>korkea</i>	a) korkee	b) korkie	c) korkea	d) korkia
3. <i>missä</i>	a) misä	b) mis	c) mihinä	d) missä
4. <i>punainen</i>	a) punanen	b) punaanen	c) punane	d) punainen
5. <i>meidän</i>	a) meirän	b) meijän	c) meilän	d) mejän

5. Mitä Etelä-Pohjanmaan murteeseen kuuluvia sanoja tiedät? Mainitse esimerkkejä.

6. Poikkeako Etelä-Pohjanmaan murre mielestäsi yleiskielestä? Miten?

7. Mitä muita Suomen murteita osaat nimetä kuin Etelä-Pohjanmaan murteen?

8. Käytätkö mielestäsi Etelä-Pohjanmaan murretta puhuessasi? Miksi?

9. Millaisia murteellisia sanoja olet havainnut omassa ja ystäväiesi puheessa?

10. Puhutko aina samalla tavalla vai vältteletkö tai suositko murteen käyttöä joissain tietyissä tilanteissa?

11. Vaikuttaako ystäväiesi, vanhempiesi tai sukulaistesi puhetapa omaan puhetapaasi?

12. Uskotko murteen käytön tai käyttämättömyyden vaikuttavan siihen, mitä muut ajattelevat sinusta ja millaisena he sinua pitävät?

13. Pitäisikö suomalaisten mielestäsi puhua neutraalia yleiskieltä vai omaa murrettaan?

14. Millaisina ihmisinä pidät eteläpohjalaisia?

15. Pidätkö itseäsi eteläpohjalaisena? Jos pidät, oletko ylpeä siitä ja miksi?

16. Tuntuisiko Etelä-Pohjanmaa erilaiselta paikalta ilman Etelä-Pohjanmaan murretta?

KIITOS VASTAUKSISTASI!